

Александър Ст. Пенчев

ИЗЪ ДРЕВНАТА

ИСТОРИЯ НА ЗЕМЕДЪЛИЕТО И ОТРАСЛИТЕ

Часть
II-ра

III
4540
ека „НАРОДЕНЪ УНИВЕРСИТЕТЪ“ № 30.

* * ВЕЛИКО нѣщо е и нѣма по-велико отъ него да направимъ нѣкой кжтъ отъ Божия просторъ по-плодороденъ, по-красивъ — да направимъ нѣкое човѣшко сѣрдце по-мѣдро, по-мѣжестивно, по-щастливо, по-блажено, по-малко злочесто. Какво по-добро може да има отъ радостта да служимъ, да имаме почетенъ дѣлъ въ работата на човѣчеството.

Карлайлъ.

ОТЗИВИ:

Изъ древната история на земедѣлието, отъ Ал. Пенчевъ.

Земедѣлието е едно отъ най-старитѣ занятия на човѣка. То е било и остава необходимо за последния, защото най-насыщната потрѣба за човѣка — хлѣбътъ, се добива чрезъ обработването на земята. Особено въ днешнитѣ изключителни времена, всички очакватъ всичко отъ земедѣлието. И въ насъ още отъ незапомнени времена това прадѣдовско занятие е привързало българина, селянина предимно, и го е най-близко сродявало съ земята, правило го е да обича тая земя и да жали вѣчно за нея, па дори и да се жертвува за нея. Ето защо, при развиващата се грамотност и нужда всрѣдъ земед. население у насъ, отъ голѣма полза за всѣки земедѣлецъ е изучаването на историята на своето занятие. Въ това отношение г-нъ Ал. Пенчевъ, агрономъ и старъ труженикъ въ областта на земедѣлската книжнина, ни поднася своя трудъ въ отдѣлна книга подъ заглавие: Изъ древната история на земедѣлието. Тамъ уважаемия авторъ разглежда земедѣлието отъ най-древно време и съ сполучливи иллюстрации и свойствената нему любознателностъ прави книгата да се чете съ увлѣчение, като възбужда любовъ къмъ земята. Затова всѣки интелигентенъ земедѣлецъ — мъжъ или жена — трѣбва да има тази книга като особна духовна храна за насърчение къмъ почитаното и уважавано отъ всички занятие. А пъкъ въ читалищнитѣ, кооперативнитѣ, училищнитѣ и църковнитѣ библиотеки, както и въ земедѣлскитѣ задруги, историята на земедѣлието трѣбва да заема първо мѣсто.

(в. „Развитие“ бр. 21)

Протоиерей Петъръ Ил. Поповъ.

„Изъ древната история на земедѣлието“. Тази книга ни запознава съ историческия развой на земедѣлската наука и практика отъ предисторически времена до падането на римската империя.

Авторътъ не е пожалилъ трудъ и време да събере и проучи всички по-важни исторически източници и ни даде едно научно и същевременно приятно описание на запазенитѣ до наши дни факти изъ обширната област на земедѣлието.

Уводната статия е написана отъ известния у насъ професоръ Иванъ Т. Странски.

Трудътъ на агронома Александъръ Ст. Пенчевъ е всестранно интересенъ и заслужава да бѣде прочетенъ отъ всички.

(в. „Миръ“ бр. 12,620)

Цв. Г. Димовъ, Област. стопан. директоръ.

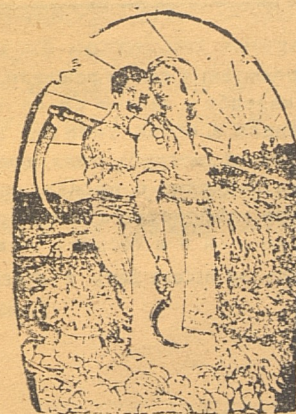
Следва на страница 3-та (на корицата).

АЛЕКСАНДЪРЪ СТ. ПЕНЧЕВЪ

ИЗЪ ДРЕВНАТА ИСТОРИЯ НА ЗЕМЕДѢЛИЕТО

ЧАСТЪ ВТОРА

История на житнитѣ растения и хлѣба. Орѣдия и сѣчива. История на пчеларството, лозарството, винарството, овощарството, скотовѣдството и пр. съ притурка: Земедѣлието и скотовѣдството опореъ библията; първия аграренъ законъ и др. (съ иллюстрации).

ТРУДЪ И РАДОСТЪ.

В. ТЪРНОВО 1943.

4540

D 135/63

Т. 2

КАКЪ СЪ МИСЛѢЛИ ПРЕДИ 2000 ГОДИНИ

Когато, вмѣсто трудъ, постоянство и справедливостъ нахлуятъ мързель, алчностъ и горделивостъ, тогава заедно съ нравитѣ се измѣнятъ и условията на живота: ето защо, властѣта винаги преминава отъ по-малко добрия къмъ онзи, който е най-добъръ.

Мнозина измежду хората, отдали се на ядене и на спане, минаватъ живота си невежи и безъ култура, подобно на пътници въ непозната страна: на такива хора, — разбира се, противно на природата, — тѣлото имъ е служило за удоволствие, а душата имъ е била тежестъ. Тѣхниятъ животъ азъ ценя толкова, колко и смъртъта имъ, понеже за едното и за другото не се говори нищо.

Гай Салустий Крйстъ
I в. пр. Хр.

Поколѣния следъ поколѣния сж се раждали, царе и патриарси сж се възкачвали и слизали, наредби и закони сж се промѣняли и съ вѣко. не тѣ сж изчезвали! Останалъ е, обаче, само той, орачѣтъ-селянинъ, който винаги е държалъ въ здравата си груба ржка оралото — плуга и мѣлчеливо, неуморно и непритенциозно е носилъ своя великъ дългъ — обработвалъ е и обработва хлѣбородната земя, бранилъ я е наредъ съ другитѣ съ кръвта и живота си и е творилъ и твори блага за всички.

На тоя български орачъ, на негова домъ и семейство, посвещавамъ настоящия си трудъ.

АВТОРЪТЪ.

Всички права се запазватъ.

Печатница Е. п. Христовъ — В. Търново.

ПРЕДГОВОРЪ

За да могатъ нашитѣ земеделци да се усъвършенствуватъ и напредватъ въ професията си, нужно е, преди всичко, тѣ да знаятъ историята на свойтѣ занаяти: земедѣлие, скотовѣдство, лозарство, овощарство и пр.

Съ настоящиятъ си трудъ, плодъ на дългогодишно проучване изъ чуждестранната и наша литература, поднасямъ на любознателния читателъ и частъ II ра отъ книгата „Изъ древната история на земедѣлието“.

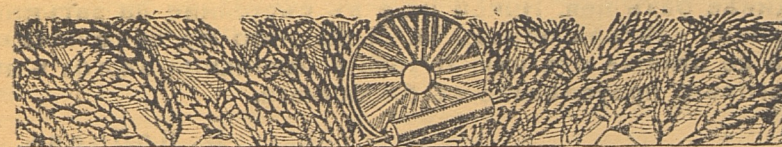
Добриятъ приемъ, който намъпри първата частъ на тоя мой трудъ, ме подтикна да побързамъ да издамъ и втората частъ — Специална история на земедѣлието и скотовѣдството. Тия две части се допълватъ, и читателътъ добива ясна представа за разволя на скотовѣдството и земедѣлието съ всичкитѣ му отрасли отъ най-древно време до нѣколко вѣка следъ Христа. Съ издаденитѣ две части се допълва една тѣй чувствителна празнота въ нашата специална селско-стопанска литература. Направихме което можяхме, нека други направятъ повече.

За даденитѣ добри отзиви за I-та частъ на книгата ни и насърченията, които получихме, сърдечно благодаримъ.

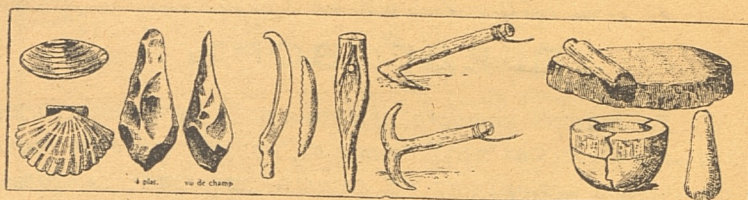
Втората частъ сме работили съ не по-малко старание и любовъ и се ласкаемъ да върваме, че и тоя ни трудъ ще бѣде добре оцененъ и ще принесе полза на тия, за които е предназначенъ.

Димитровденъ, 1942 год.

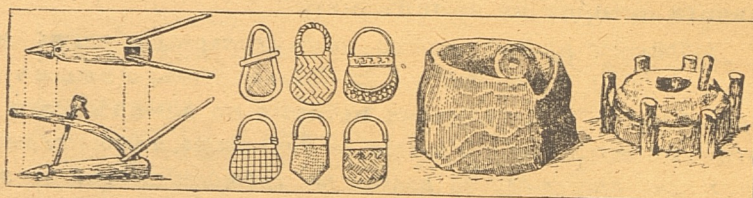
Авторътъ.

Към стр. 18.
Най-древни оръдия и съчва

Уреди за дълбане на пръстът, за съчване на дърва и др.
Кремъчни уреди за разни цели на първобитния човък. Сърпъ и трионъ 400 години преди Хр. Дървенъ уредъ за садене на растения. Прimitивни орала. Хромелъ 40 вѣка преди Хр.

Орало отъ долината на р. Тигъръ. Кошница за семе въ Асирия и Халдея. Най-първобитни мелници. Други примитивни мелници.

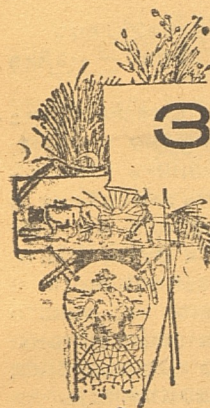
Първобитно гръцко орало. Орачъ въ древна Гърция. Жени като грухатъ жито (рисунокъ на гръцка ваза). Брулене на маслини (споредъ рисунокъ на ваза).

Земята е сждба на българина. Той не може да живѣе безъ нея. Никой не е въ състояние да затъмни нейния свѣтъль образъ въ съзнанието му, да го накара да се откаже отъ нея. А това е истинския залогъ за неговото преуспѣване въ бжднината.

Д. Добревъ.

Значението на земята и земедѣлието за напредъка и творчеството на народитѣ

— Собственицитѣ на земята сж носители на народнитѣ идеали презъ вѣковетѣ и рдетели за националното преуспѣване.

Земята е най-скъпоценния природенъ даръ на човѣчеството. Тя е била източникъ на човѣшко то благоденствие въ всички времена. Земята въ земедѣлското производство, както и машината въ индустрията, обаче, сами по себе си, безъ активното участие на човѣшкия трудъ, не представляватъ никаква стойностъ. Тѣ сж само срѣдства, чрезъ които работната ржа твори необходимитѣ обществени и частни блага и създаватъ предпоставкитѣ за прогреса на човѣчеството.

Самата история красноречиво очертава, че винаги за земя сж се водили ожесточени и продължителни войни още отъ най-древното минало. И днесъ, въ времето на цивилизования човѣкъ, пакъ земята се явява по начало като „първопричина“ за международни стълкновения и граждански войни.

Първото условие за напредъка и благоденствието на човѣка, безъ съмнение е богатството. А първоизточника на богатството лежи въ земедѣлието. Банално е станало да се казва, че единъ отъ главнитѣ лостове за напредъка и цивилизацията на народитѣ е земедѣлието. Само държави съ повдигнато земедѣлие и богатство, биватъ мощни въ тила и фронта и издържатъ до край всички сътресения презъ време на война. Нѣма ли една държава земедѣлие, тя нѣма сурови (първични) продукти за своята индустрия, не може да има облѣкло, храна и др. изобщо, нѣма поминѣкъ, нѣма култура. А държава безъ това не може да има самостоятеленъ политически и културенъ животъ.

Хвърлимъ ли погледъ въ историята на цивилизацията на отдѣлнитѣ народи, ще видимъ, че ония, живуши нѣкога по безплоднитѣ северни страни на Азия, сж били скитници-чергари, въ постоянна беднота и невежество. Но, когато сж обсебили богатитѣ земи на Мала Азия, Китай, Финикия, Палестина, въ скоро време сж се обогатили, отворили училища, наредили закони, създали своя литература и пр. — нѣща, свойствени на цивилизацията, каквито не сж имали въ своето отдавнашно минало.

А това значи, че безъ привързаността къмъ земята и земеделнието народитѣ и до сега щѣха да бждатъ въ вѣчни войни, скитания и щѣха да тѣнатъ въ невежество. Съ заседналия земеделски животъ се пораждатъ при това и родолюбивитѣ чувства.

Като говоримъ за заседналия животъ, не можемъ да не се спремъ върху голѣмата културна и стопанска роль на жената, която е играла въ миналото.

Жената е първия сѣячъ! Тя е първиятъ земеделецъ.

Тя, следователно, заслужено носи името „Ева“ — майка на човѣчеството.

Нѣма въ историята примѣри, които да доказватъ, че има народи, които да сж се издигнали въ културно отношение, или преодолявали въ войни надъ противника само съ силата безъ да ѝ е помогнало въ това тѣхното земеделіе и издигнатата и свободна жена. Българскиятъ народъ съ безподобна храбростъ 5 години воюва и не изгуби духъ, благодарение на това, че е привързанъ къмъ земеделіето и собственатата си земя. И днесъ се разбира едно, че, докато силата и напредъка преди войната се крепѣха на индустриятъ, сега на преденъ планъ излиза земеделското производство, защото земята дава блага отъ първа необходимостъ.

Съ земеделіето сж тѣсно свързани индустриятъ и търговията и е невъзможно да напредне едното безъ другото. Америка, Англия, Германия, Франция, Белгия и др. иматъ произхода на своя напредкъ и богатства отъ земеделіето. Безъ последното нѣма сурови произведени на кожи, вълна, памукъ и пр., а безъ тѣхъ нѣма занаяти, фабрики, нѣма какво да се разнася отъ производителя до консуматора, следователно, нѣма търговия.

Земеделіето, допълнено съ скотовѣдството, е далъ възможностъ да се развиятъ разнитѣ занаяти и въ последствие и индустриятъ. Съ развитието пъкъ на съобщителнитѣ срдства, между хорскитѣ селища се появява и търговията. Всичко това дава въ последствие едно забогатяване на хората и народитѣ, което създава условие за развитието на науката и изкуствата. И не току тѣй земеделіето е и си остава майка-кърмачка на науката, напредъка и щастieto на човѣка и човѣчеството, изобщо, и не току-тѣй труда на земеделеца е свещенъ и житното зърно и хлѣба благословени отъ Бога.

Земеделіето и селото, поради всичко това, сж били и си оставатъ източникъ и на поезията отъ най-древностнитѣ времена (Виргилий) и до днесъ *).

*) Следъ проучванията на проф. Арнаудовъ едно всестранно проучване на нашитѣ народни пѣсни е направилъ г. Дим. Добревъ въ не-давна издадената отъ него книга „Нашата земя въ художествената литература“.

Земята и въ нашата народна поезия заема видно мѣсто. Нѣма пѣсень, въ която народа да не възпѣва земята, небето и слънцето. Въ народната поезия земята плаче, смѣе се, тържествува, благославя ония, които я оратъ и сѣятъ. „Земята се оплодява, земята ражда, земята преживява едно материнство, една творческа радостъ“. Не току тѣй сществува и празникъ на земята, който се създаде и у насъ.

И тая земя, производството ѝ, това земеделіе съ всичкитѣ негови разклонения и отрасли, има своя история, не по-малко важна отъ другата, която история ние трѣбва да изучаваме, даже преди изучаване историята на другитѣ човѣшки прояви, защото историята на земеделіето е история на човѣшката култура изобщо.

А тоя предметъ — история на земеделіето — не се изучава въ нашитѣ училища. У насъ още нѣма нито едно ржководство или учебникъ по тая материя.

Съ настоящиятъ трудъ и първата му частъ тая празнота иде да се попълне и да се даде едно помагало на учещитѣ се и на жадния за наука и просвѣта българинъ. Земеделіето и отраслитѣ му нека да се изследватъ и проучатъ основно отъ най-древно минало до днесъ и добититѣ познания да се използватъ въ бждеще за напредъка на това земеделіе — основа на всички други поминѣци на човѣка.

— У нашия народъ култътъ на земята държи голѣмо мѣсто въ обичаитѣ и вѣрванията, така че, когато напр., селянинътъ ще иде за пръвъ пътъ на оранъ или на коситба, той отлива — като сжщинско жертвоприношение — вино отъ бѣклицата и порѣсва нивата или ливадата. Безброй пѣсни, сжщински химни на земната благодать, ѝ свидетелствуватъ за най-нѣжна признателностъ къмъ майката-земя.

Проф. М. Арнаудовъ.

* * *

— Като обединяюще начало, култътъ къмъ земята е основната тъканъ на нашето национално чувство.

Дим. Добревъ.

ОРАЛОТО И МОТИКАТА ХРАНЯТЪ ЦѢЛИЯ СВѢТЪ
Народна пословица.

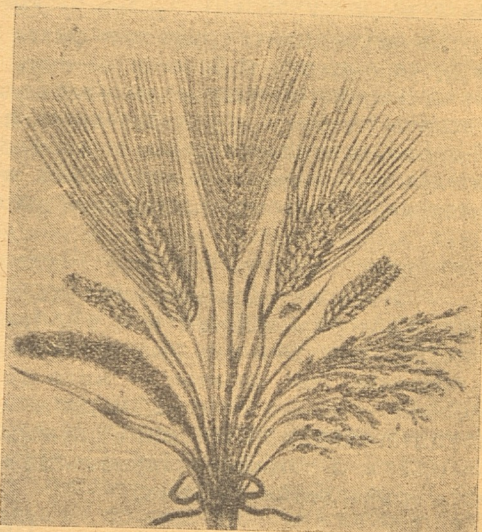
Зърнените растения като храна на човъка, и история на хлѣба

Развоя на културата се отразява въ развоя на храната и храненето на човѣка. Отначало човѣкъ се е хранилъ съ стѣблата, коренитѣ и семената на диворастящитѣ растения и плодетѣ на дърветата, покрай животинската храна, която си доставялъ чрезъ ловъ. После, полека, полека е започналъ да сѣе и отглежда нѣкои растения и опитомява нѣкои животни.

Отъ хранитѣ, които играятъ голѣма роль въ живота и напредѣка на човѣчеството — на първо мѣсто стоятъ зърненитѣ храни. Почти е невъз-

можно хронологически да изследваме различнитѣ форми и етапи на употреблението на зърненитѣ храни, защото кашитѣ отъ тѣхъ и сухаритѣ, които може да смѣтаме като предшественици на хлѣба, срѣщаме и до днесъ въ много народи, като единствени начини за приготвяне на храната отъ житнитѣ растения, а у римлянитѣ намираме даже различни и други начини за приготвяне и печене на най-разнообразни видове хлѣбъ.

Гръцкитѣ и римскитѣ писатели споменаватъ много често зърната отъ житнитѣ растения въ жертвоприношенията на Боговетѣ и за храна на човѣка. Отъ другъ източникъ — Евангелието, се учимъ, че ученицитѣ на Исуса, минавайки презъ нивитѣ, събирали класоветѣ, утрошавали зърното и го яли (Св. Лука).

Видове зърнени храни, отглеждани много отдавна (надезернитѣ жилища) въ Швейцария. Отъ лѣво на дѣсно: птиче просо (*Setaria italica*), дребно старо жито (*Triticum vulgare antiquorum*), шестореденъ ечемикъ (*Hordeum hexastichum densum*), дребенъ шестореденъ ечемикъ (*Hordeum hexastichum sauctum*), египетска пшеница (*Triticum turgidum* L.), двузърна пшеница (*Triticum dicoccum* Schr.), обикновено просо (*Panicum miliaceum* L.).

Още отъ най-стари времена пшеницата е служила за храна на хората. И за това отглеждането ѝ е една отъ най-важнитѣ работи въ земедѣлието. Нѣкогашната сѣитба на пшеницата и преработването ѝ съвсемъ сж се различавали отъ сегашнитѣ. Тогава пшеницата не е била толкова широко разпространена, но се знае положително, че е била известна на древнитѣ народи.

Установено е, че нейната родина, ако можемъ да се изразимъ така, е била Предня Азия, — тамъ, кждето сега се намира Персия, южната частъ на Туркестанъ, Транскавказъ и Турция. Но пшеницата отдавна се е сѣла и въ отдѣлни области по източнитѣ брѣгове на Срѣдиземно море. Преди хилядилѣтия сж сѣяли пшеница и по западнитѣ брѣгове на Срѣдиземно море.

Пшеницата и ржътъ сж вървѣли почти заедно въ областитѣ на Черно море. Отначало ржътъ се е смѣтала като плѣвелъ на пшеницата и докато последната се е ширила къмъ северъ, ржътъ, която обича по-хладенъ климатъ, е започнала нѣкъде да успѣва и самостоятелно.

Известна много отдавна, като продуктъ за прехрана, пшеницата не е употребявана винаги по единъ и сжщъ начинъ. Въ видъ на хлѣбъ тя се употребява по-късно. Отначало пшеничното зърно е събирано и употребявано съвсемъ прѣсно.

Най-простиятъ и примитивенъ начинъ за приготвяне на зърното за храна е да се пече и пражы (пука на огъня — жерава). Това е ставало отъ начало на нагорещени камъни, докато се мине къмъ пещи и по-усъвършенствуващи начини. По този начинъ зърното е ставало по-вкусно и по-лесно смляемо. Да го запазватъ, обаче, за по-дълго време или да правятъ брашно отъ него тѣ не сж знаели.

Плиний, разказва, че Етрусцитѣ имали обичай да пекатъ зърната на житото и да ги смилатъ, а пражениятъ ечемикъ е билъ съставната частъ на едно любимо ястие у Гърцитѣ, което приличало на мамалигата (*polenta*).

Единъ другъ начинъ за приготвяне на семената отъ житнитѣ растения за храна е кисненето и изваряването. И още въ най-дълбоката древностъ хората сж дирили начини да съгъстватъ тия разтвори, за да ставатъ по-питателни и по този начинъ постепенно, постепенно се дохожда и до ферментацията и получаването на алкохолнитѣ питиета отъ просо и ечемикъ докато се достигне до фабрикацията на бирата*).

Житната каша (вареното и сгрухано жито), предшественикъ на хлѣба безъ съмнение е била една важна храна

* Думитѣ „хлѣбъ“ и „бира“ въ много езици си сходятъ. Вавилонянитѣ напр. сж познавали пшеничната каша, бирата, както и нишестето още около 2800 год. пр. Хр., и тия два продукта сж носили едно и сжщо име (W. Naumann — *Revule Ciba* 22).

на нашите прадеди от най-древната епоха и така е още у някои народи и при някои случаи (за малки деца, старци и болни) но тъй като житната каша не може да се запазва (консервира) затова ние не я сръщаме при разните разкопки на гробници и други.

Най-разпространена каша в древността в Европа, това е била от просото, а в Азия — ориза. След това иде пшеницата, овеса и кукуруза.

Галети. Нещо по-ново и усъвършенствувано в живота на древните народи, това е тъй наречената „галета“, която от началото не представлявала нищо друго освен опечена каша, което я правило по-вкусна и трайна.

Галетите (сухари) сж имали кръгла или продълговата форма.

Анализите, правени върху остатъци от галети, намирани в езерните жилища от древната епоха, ни показват, че

Прият измолва от Ахила трупа на Хектора. Ахил продължава да се храни — яде една галета. Пред леглото му, върху масата се виждат също висящи галети и хлябове. (Според рисунката, на една гръцка ваза от X-я век преди Хр.).

главната съставна част на тези галети е било просото; но намирани сж също галети, правени от зърната на ечемик и от пшеница.

Най-старият вид на галета е запазен в хляба азуше (Mazzen) на евреите (според стария завет). Друг вид хляб, без подкваса, е бил тоя, който евреите употребяваха през време на Пасхата. Правели го от брашно, вода, масло и мед.

Где, кога и как е открит хлябът.

Мжно е и даже невъзможно да се установи, къде и кога е бил направен първия хляб. Предполага се, че той е бил известен още когато човекът е имал за единствен

но оръжие камъка (в неолитовата епоха). Тогава той е млял житните зърна между камъни от гранит и пясчаник. Всичко е ставало постепенно и след изтичането на много векове докато човек е почнал да отделя зърната, да ги смилва, да получава тесто, да му слага квас и пр.

Други историци пък твърдят, че печеното на хляб се дължи на финикийците. В всеки случай, това изкуство е дошло от египтяните у гърците, а от там, както казват някои — в 168 год. пр. Хр. преминало в Рим (Max Rubner).

Отначало първобитният човек е правил тънки кръгли питки и ги е пекъл на камък или глина, които, като закоравяват, ги е размивал с вода. И сега жителите на Канарските острови и други полудиви племена правят същото.

Праисторическите домакински започнали да пекат пшеничните зърна, за да премахнат люспата на зърното. След това те започват да мсят зърното по свой начин. Получавала се е една смес, която предхожда днешното брашно. Така грубо получаваното брашно се е употребявало за храна сурово или печено. Трябвало е да минат няколко човешки поколения, за да започнат домакините да употребяват мляното, или по право, скълцаното пшеничено зърно и тесто от него като храна. Много по-късно идва да се пече това тесто. Това тежко и грубо тесто, с извънредно много влага, за да се яде по-лесно и по-лесно да се вари, е било правено от много тънки пластове, като се оставяли на огъня, тъй че от цялото тесто се получавало една печена кора (пита). Такъв вид хляб може да се срещне и сега в Кавказка Армения, Персия и някои други земи на Северна Европа.

По-имотните римляни, които умели да живеят добре, забелязали, че този вид хляб е много тежък, и започнали да киселят тестото. Тогава още не е имало квас, който се появява едва тогава, когато започват да приготвяват бирата. Така подквасеният хляб се явил първо на трапезата на богатите, за да премине отсетне и у народа.

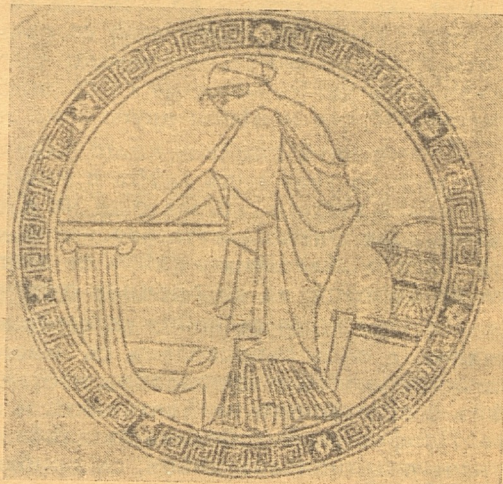
Пжът, за да се дойде до сегашния тип хляб както виждаме, е бил съпроводен с много трудности, но човешкият ум ги е преодолел и открил, че най-добрият хляб е съчетанието на белтъчните и въглехидратни вещества. Професор Тимирязев за хляба се изказва така: „Парче изпечен типичен хляб, с прибавка на масло, което го приближава към нормалната храна, съставя едно от най-великите открития на човешкия труд“.

Установено е, че само една трета от човечеството се храни с хляб, като наситна храна; около 1000 милиона хора, главно японци и китайци — се хранят с ориз. От

най стари времена египтяните сж се хранили съ хлѣбъ, сжщо и евреитѣ, когато роптаели въ пустинята, че неможѣли да ядатъ хлѣбъ до пасхата. Въ Древна Гърция, въ времето на Омира, елините сжщо се хранили съ хлѣбъ. Хлѣбътъ си печели въ къщи. Финикийцитѣ първи сж употрѣбили общественни фурни за това. Въ Римъ едва въ 170 година преди Христа се споменава за общественни фурни.

Историята на хлѣба, въ истинския смисълъ на думата, следователно започва отъ оня моментъ, когато хората сж познали ролята, която играе ферментацията въ приготвянето на тая храна, на която тоя процесъ на подквасване и втасване прави продукта по-мекъ, вкусенъ и питателенъ. Невъзможно е, обаче, да се установи съ точности епохата — времето, кога и кой народъ е започналъ най-напредъ да употрѣблява хлѣбния квасъ. Въ книгитѣ на стария заветъ се срѣщатъ, наистина, известни пасажи, които като че ни даватъ да разберемъ, че още тогава сж подквасвали хлѣбното тѣсто. Въ Египетъ и Вавилонъ, гдето едновременно, може да се каже, е започнало приготвянето на печения хлѣбъ и това на питие подобно на бирата, можемъ да приемемъ, че биренитѣ ферменти сж служели за приготвяне на хлѣба *).

Писателятъ Плиний ни дава по-подробни и по-точни сведения по отношение приготвянето на хлѣба у старитѣ Гърци и Римлянитѣ, що се отнася до ферментацията (втасването) на тѣстото. Понѣкога, когато сж нахлували дивитѣ племена, Гърци и Римляни сж приготвявали и изпичали едно по голѣмо количество хлѣбъ за едно по-дълго време, като сж смѣсвали просо, брашно и мжстъ (шира), и сж си приготвявали квасъ (ферменти) отъ пражень ечемикъ, който сж запазвали въ затворени сждове, докато дойде време да го употрѣбятъ.

Домакия отъ стара Гърция, замѣсва тѣсто. Споредъ едно окрашение на една гръцка ваза отъ V-то столѣтие преди Христа.

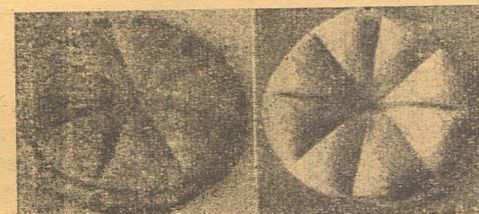
*) Revue „Ciba“ бр. 22, 1942 година.

Презъ времето на Плиний (23 — 79 г. сл. Христа), за да получатъ квасъ, оставяли хлѣбното тесто несолено още докато то почне само да ферментира. Тогава, когато у гърцитѣ женитѣ сами сж месили и сж се грижели за приготвянето на хлѣба, у Римлянитѣ, по-късно наистина, виждаме да се създаватъ специални общественни фурни и хлѣбари, които усъвършенствуваха значително техниката на хлѣба. За смилането на зърното тѣ сж си служили съ робитѣ, на които, както предполага Dorschner, въ последствие имъ е била възложена цѣлата работа около приготвянето и печенето на хлѣба и по този начинъ се създаде занаятътъ на хлѣбаритѣ, която професия въ последствие се доразви у другитѣ народи и дойде до едно съвършенство и изтъченостъ особено у французитѣ.

Фактътъ пъкъ, че у древнитѣ Римляни омѣсването на тѣстото за хлѣбъ е ставало вече механически, а не ръчно, ни показва степенята на усъвършенствуването на хлѣбарската техника въ тия тѣй отдалечени времена.

Паметникътъ, издигнатъ въ Римъ въ честь на хлѣбаря М. Vergilius, е украсенъ съ една фреска (кл. № 4), отъ която се вижда формата и символитиката на тогавашния хлѣбъ.

Това, което характеризира римското хлѣбопечене, е преди всичко голѣмото разнообразие въ видове и качества хлѣбъ, който римскитѣ фурниджии доставяли на публиката.

4) Римски хлѣбъ, намѣренъ въ Помпей. (Споредъ J. F. Dölger).

Катонъ Старий (234 — 149 г. пр. Христа) въ своето съчинение „De re rustica“ подчерта тоя фактъ и изброява освенъ обикновения хлѣбъ и редица други видове хлѣбъ като „placenta“ (отъ чисто брашно, пражень ечемикъ и медъ), „Spiga“ наподобаватъ на бретцли и песмети „Scriblita“ — баница съ сирене, и хлѣбъ съ много други прибавки докато се стигне до „Savillum“ — паститѣ и любимитѣ на римлянкитѣ „mustaceus“ (сладки) — свадбена пита и др. *).

Когато хлѣбаритѣ могли вече да иматъ винаги квасъ, тежкиятъ до тогава хлѣбъ станалъ лекъ, много по-здравъ за стомаха и по-съдържателенъ, като храна. До този хлѣбъ, разбира се, не се е дошло така лесно. Известно, е че презъ 1666 година французкото правителство е наредило до медицин-

*) Revue „Ciba“ — споредъ W. Naumann.

ския факултет да проучи, дали замѣсването на хлѣба съ квасъ е здраво и безопасно. Отговорътъ билъ, че това не е здраво и е опасно, защото квасътъ представлява „процесъ на гниене“. Това гниене въ сжщностъ е било ферментацията на ечемика *).

Хлѣбътъ като лѣкарство, лѣчителъ и обреднитѣ хлѣбове.

Вѣрата въ лѣчебнитѣ свойства на хлѣба е играла голѣма роль въ народната медицина въ древността, което се обяснява съ неговата голѣма хранителностъ и нѣкои магически действия, които му сж приписвани, и обряди върху него.

Тази голѣма хранителностъ на добре приготвения хлѣбъ отъ зърната на житнитѣ растения била известна на старитѣ народи, и тоя хлѣбъ е билъ употребяванъ печенъ или като тѣсто при лѣкуването на разни болести: обща слабостъ, изтощаване и безсилие. И интересно е да отбележимъ, че тоя лѣчебенъ хлѣбъ е билъ даванъ на болни и изнемоощѣни като лѣкарство, особено пролѣтъ, когато природата наново се разцвѣтява. По-късно ние вече виждаме къмъ този хлѣбъ да се прибавятъ разни треви, билки и даже нѣкои органи — части отъ животни, смѣтани като свещени **).

Въ жертвоприношенията зърното, хранитѣ и ястията, приготвявани отъ житото и брашното, сж играли една знаменателна роля, по причина на голѣма хранителностъ на това зърно, дадено отъ боговетѣ на човѣка да го засѣва и се храни съ него.

Евреитѣ въ най-древнитѣ времена сж принасяли въ жертва брашно, а по-късно хлѣбъ — галети и нѣщо като сладкиши. Нека припомнимъ за хлѣбоветѣ въ Ерусалимския храмъ. А въ Атина женитѣ сж поднасяли на богинята Деметра (Церера) брашно, смлѣно отъ самитѣ тѣхъ, като сж се

*) Нашитѣ прадѣди сж познавали ечмика и овеса още отъ римското нашествие; съ житото тѣ сж се запознали, когато сж дошли въ съприкосновение съ галитѣ, а съ ръжта отъ придошлитѣ отъ изтокъ славянски народи. (Споредъ Max Rubner).

Печенето на хлѣба е било по-късно открито. Казватъ, че това се дължи на финикийцитѣ. На всѣки случай, това изкуство е дошло отъ египтенитѣ у гърцитѣ, а отъ тамъ, както казватъ нѣкои, — въ 168 год. пр. Хр. преминало въ Римъ.

Като хлѣбни зърнени храни отъ вѣкове сж останали само житото и ръжта. Само като изключение, и то въ случай на нужда, сж се употребявали и ечимикъ, и овесъ или като примѣси царевича, оризъ, а и бобъ.

Отъ старитѣ разкопки ние съвършено ясно установяваме, че обикновената мека пшеница е била отглеждана у насъ, особено въ Южна България, много по-рано отъ преди 2000 години преди Христа. Отглежданъ е билъ и еднозърнестиятъ лемецъ (проф. Странски).

**) W. Naumann.

молѣли за плодородие и здраве. Споредъ една заповѣдь на Солонъ, всѣка жена, която се омжжва, трѣбвало е да занесе въ новия си домъ сждъ за печене на ечемикъ, сжщо вазата, която фигурира често въ изображенията на Хигия, другарката на Ескулапъ, споредъ S'prengel, е трѣбвало да съдържа тѣсто отъ ечемикъ, за храна на змията на Ескулапъ. Римлянитѣ пъкъ сж принасяли въ жертва отъ ечемични зърна, счукани съ соль, които сж наричали „mola salsa“ и които сж служили при това, и за лѣкарство.

Въ тая вѣра въ силата и лѣчебността на хлѣба отивало се е и по-нататкъ — що се отнася до самата форма и за мѣсването на хлѣба. У древнитѣ гърци напр., жертвоприношенията, които се правѣли съ животни, били замѣстени и отъ такива съ тѣсто отъ хлѣбъ и хлѣбчета, на които се давала форма да изобразява нѣкое животно.

Така, когато се принасялъ въ жертва, напр., рогащъ (еленъ) или неговия образъ, тѣ сж изразявали желанието — молбата си, за дълъгъ животъ. Когато се принасялъ въ жертва заякъ — желание за добро здраве и надежда за многобройно потомство; когато се е принасяла въ жертва костенурка, съ това сж искали и молили боговетѣ да улесни раждането у родилката. Това е означавалъ образътъ на костенурката. По-късно хората сж започнали да вѣрватъ, че, ако човѣкъ изяде парче хлѣбъ, което да има форма на нѣкое отъ горнитѣ животни, ще получи сжщия резултатъ, като че е принесено въ жертва самото животно. Виждаме какъ хората сж започнали да ставатъ все по-практични и по-практични.

Като приготвявали лѣчебния хлѣбъ, дошло имъ на умъ, че къмъ тѣстото трѣбвало да се прибави и кръвъ отъ гълъбъ, напримѣръ. Това се е вършило вече въ срѣднитѣ вѣкове.

Религията сжщо е възприела повѣрието за лѣчебността на хлѣба, приготвенъ по особени начини и при известни случаи. Ето защо, ние срѣщаме у народитѣ въ Срѣдня Европа хлѣбове на Св. Хумбертъ, Св. Антоний (17 януарий), Св. Агати, хлѣба на Толентинъ (Св. Никола), на Св. Блазиенъ и др., както у насъ питката за здравето на децата (на Св. Харалампий) и др.

Сжществуватъ още много видове и форми, които сж се давали на хлѣба и сладкишитѣ по празниците, напр. за Великденъ, Рождество Христово, „Пристѣпулника“ при прохождането на децата, но тѣ нѣматъ общо съ така наречения лѣчебенъ хлѣбъ *).

*) Въ нашитѣ народни вѣрвания, пѣсни и други често се споменава за жертвоприношението — курбанитѣ. Единъ отъ ангелитѣ на който се коли курбанъ е и „Св. Рангелъ“ (въ Македония), „Св. Архангелъ“.

Хлѣбъ, посветенъ на оранъта и плодородието.

Старитѣ Индийци, подобно на старитѣ Гърци и Римляни, когато сж се приготвявали да пристѣпятъ къмъ обработване на почвата, не сж забравяли да принесатъ въ жертва на бога на земята, идентиченъ съ тоя на дѣжда и плодородието, ястия отъ житна храна, за да получатъ неговото покровителство и благословия върху посѣвитѣ и бждещата жетва. Индуситѣ за тази целъ сж приготвявали специално ечемичено тѣсто съ което сж отивали на нивата и при първата бразда сж го хвърляли и заравяли. Римлянитѣ пъкъ при първата бразда сж хвърляли сладкиши и плодове, а старитѣ Германци — хлѣбъ и медъ. По-късно вмѣсто да хвърлятъ тоя хлѣбъ (храна) въ земята, стопанитѣ, които сж отивали на нивата да оратъ, сж го раздавали на първитѣ бедни хора, които сж срещали.

*

Житнитѣ зърна, използвани като теглилка и пари. Твърде голѣмото значение, което житнитѣ зърна и особено пшеницата, сж играли презъ вѣковетѣ на миналото, свидетелствува и отъ това, че у древнитѣ народи пшеничното зърно е служело, както днесъ грамоветѣ, за теглене. За старитѣ Евреи, напр., една голѣма гавана (нѣщо като крина) е съдържала 360 ечемичени зърна, а малката копанка — 180. Презъ срѣднитѣ вѣкове сжщо продължава житното зърно да служи за теглилка, а нѣкои отъ нашитѣ сарафи си служатъ и до сега съ пшенични зърна за теглене. При тегленето на нѣкои лѣкарства се употребява „granus“ (отъ латинското „granum“) — зърно, отъ тамъ думата „гранче“ и пр. Що се отнася до това, че житото е замѣствало отначало и паритѣ, имаме много доказателства за това. Даже въ срѣднитѣ вѣкове още частъ отъ данѣцитѣ и наемитѣ сж се изплащали въ храни. А и днесъ виждаме, че като база (основа) за ценитѣ на другитѣ храни и продукти, се взема цената на пшеницата и

„Михаилъ“ (21 ноемврий), коли се овенъ или шиле. На трапезата (при месото) трѣбва да има и обредни хлѣбове съ вино.

Обреднитѣ хлѣбове по Арахангеловъ день сж два: Богѣвица, Богда пита, Господьовъ хлѣбъ, а другиятъ е Рангеловото блюдо, Архангеловъ хлѣбъ.

Обредниятъ хлѣбъ не е обикновенъ, който се мѣси за всѣкидневната храна. Той се различава отъ обикновения по начина на приготвянето на тѣстото, по формата си и по шаркитѣ, съ които е нашаренъ и които иматъ своето символистическо значение — една молитва, написана съ тѣстени символистични белези. Типъ на обреденъ хлѣбъ е просфората. „Просфора“, кржгълъ квасенъ хлѣбъ, приготвенъ отъ пшеница, съ частъ отъ който се извършва таинството евхаристия, а другата се раздава на богомолцитѣ въ църквата, въ видъ на малки кжчета, наречени анафора (или нафора).

Трапезата кади свещеникъ и рѣже хлѣба, отъ който взема порѣзаници. Кожата на овена или шилето принадлежи сжщо на свещеника, като посредникъ между хората и Бога.

хлѣба. Ето отъ какво значение е било и си остава отглеждането на житнитѣ растения, основа на нашето родно земедѣлие.

Хлѣбътъ като талисманъ. Въ навицитѣ на народитѣ, легендитѣ или символистиката хлѣбътъ е игралъ и играе голѣмароля. Той е билъ винаги емблема на богатство и сила. Това обожаване на хлѣба му дава качество да носи той и щастие въ семейството. Гости се посрѣщатъ съ хлѣбъ и соль. Когато нѣкой се преселва отъ едно мѣсто на друго, той взема и принася съ себе си и хлѣбъ отъ старото си мѣстожителство въ новото.

Нѣкжде вѣрватъ, че хлѣбътъ предпазва семейството и челедѣта отъ зли духове. Ето защо тѣ окачатъ надъ люлката на малкото и парче — коричка хлѣбъ.

Многобройни сж тоже магическитѣ въздействия и вѣрванията за таинственото действие на хлѣба при любовта, сватбитѣ, разнитѣ обряди и при други случаи въ семейството. — Вижъ народнитѣ пѣсни и приказки.

Орѣжния, орѣдия и сѣчива у древнитѣ народи

Въ началото на своя животъ човѣкътъ е живѣлъ, както сж живѣли дивитѣ животни. Първитѣ крачки, които той е направилъ по дългия пътъ на своя исторически напредѣкъ сж моментитѣ, когато той съзнателно е започналъ да изнамира разни начини и срѣдства за задоволяване на своитѣ нужди. Първото негово орѣдие е билъ камѣка, съ който той си послужилъ, за да се предпазва отъ неприятели и отъ животни, както и да сваля съ него овощия и да чупи дървета. Това първо орѣжие въ ржцетѣ на първия човѣкъ породило съзнанието, че той може и съ други подобни срѣдства да облекчи своитѣ тежки усилия за сжществуване. А съ това започва и да се подчертава разликата между животното и човѣка.

Нуждата да задоволи глада си и необходимостта да се брани на всѣка крачка отъ опасни звѣрове и неприятели сж два главни фактори, които сж ржководили човѣка въ живота му. Благодарение на тази борба за сжществуване, найнапредъ човѣкътъ открива и усъвършенствува защитителнитѣ си срѣдства, а по-късно поставя началото на редъ отрасли отъ стопанския животъ.

Първобитниятъ човѣкъ, който не е знаелъ още да прави кжщи, е нѣмалъ друго за подслонъ, освенъ пещернитѣ и скалнитѣ навеси. Това е било още въ старокаменната и дилувалната или ледниковата епоха. Въ тия пещерни жилища на първобитния човѣкъ еж запазени следи отъ материалната

култура на нѣкогашнитѣ троглодити*) и по тѣхъ може да се сѣди какъ е вървѣло развитието на човѣка и какъ той стѣпилъ веднажъ на пѣтя на прогреса води борба за съществуване и върви къмъ по-високо и по-високо развитие.

До неотдавна останки отъ най-старата културна степенъ отъ развитието на човѣка на Балканския полуостровъ не бѣха открити. За пръвъ пѣтъ, както ни казва директора на археологическия музей, покойния нашъ ученъ Р. Поповъ, такива се откриватъ въ България въ 4 пещери, разкопавани и проучвани въ разни времена. Петото находище отъ палеолитната епоха бѣ открито неотдавна и проучено отъ Рафаилъ Поповъ въ пещеритѣ (голѣмата и малката) при Дръновския манастиръ. Въ тия пещери въ дилувалната глина, покрай останкитѣ отъ пещерната мечка, тура, дивия конь и др. кости, сѣ били намѣрени дѣлани рѣбести камани, които не сѣ били друго освенъ оржията за отбрана на пещерния човѣкъ. И какво намираме: единъ завързанъ върху дърво камѣкъ се явява прототипъ на боздугана, единъ подостренъ камѣкъ, яко хванатъ съ рѣжа, представлява прототипъ на бойната брадва, но за да може да се брани или напада отъ известно пространство, за по-сигурна отбрана, той измисля копието и стрелата.

При направенитѣ разкопки въ тѣзи пещери сѣ открити върхове за копия и стрели, ножове и стѣргалки, всички изработени отъ кремѣкъ. Въ тия далечни времена човѣкъ е нѣмалъ още понятие за металитѣ; той нито ги е познавалъ, нито е могаль да ги използва. Поради това оржията и съчивата си за ежедневни нужди е изработвалъ отъ такива материали, каквито може да намѣри готови въ околната природа. Въ това отношение следъ дървото, коститѣ и рогата на убититѣ животни, най-важна роль е играль камѣка. Поради голѣмата си твърдостъ и свършенна цепителностъ, отъ всички камани и минерали най-подходящъ материалъ се е оказалъ кремѣкъ.

Една кремакова продълговата люспа съ естествено заострени рѣбове се е употребявала тогава вмѣсто ножъ. Известна обработка се е налагала при изработването на върховетѣ за стрели и копия. Наредъ съ ножоветѣ и върховетѣ сѣ намѣрени сѣщо стѣргалки, едно оржие твърде необходимо за изчистване на кожата на убититѣ животни — операция твърде необходима за бързото изсушаване и запазване на кожата, отъ които нашитѣ далечни прадѣди сѣ си приготвявали облѣкло, постилки и завивки**).

*) Първобитни люде, обитаващи издѣлани въ скалитѣ жилища.

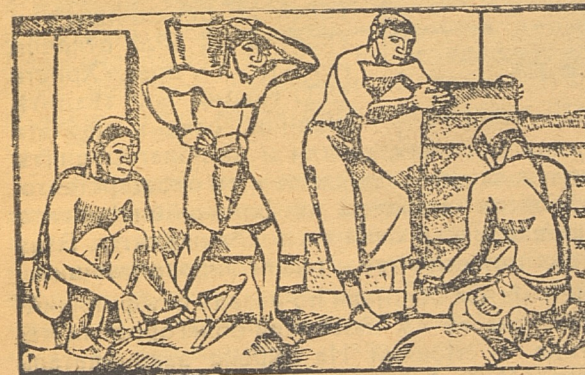
**) Всички намѣрени екземпляри въ нашитѣ пещери сѣ съ ретуширани страични рѣбове, за да може да се получи връхъ, заостренъ не само въ края, но и въ страничнитѣ рѣбове, нѣщо необходимо за по-леко и по-дълбоко забиване въ тѣлото на животното или на врага (Р. Поповъ).

Отъ най-старо време още човѣкъ е търсилъ начини и сръдства да подобри своята ежедневна храна, а преди всичко хлѣба и заедно съ това паралелно върви и усъвършенстването на производството му — месенето и печенето му. Прimitивниятъ човѣкъ отъ каменния и бронзовия вѣкъ, както казахме, за смилане на зърното си е служилъ рѣчно съ два камѣка. По-късно на тия два камѣка е била давана известна форма, като едина отъ тѣхъ въ послѣствие е билъ снабденъ

Първобитно стриване на зърното. (Статуйка, намѣрена въ една египетска гробница 2500 год. преди Хр.).

и съ една дървена дръжка. Но още тогава хората не сѣ сѣ задоволявали да отрошаватъ зърното само между два камѣка, а сѣ започнали да го счукватъ (сгрухвватъ) съ едно черясло отъ камѣкъ или дърво, което постепенно е вземало формата на чукъ. Постепенно, постепенно, човѣкъ е дошелъ до идеята да комбинира тия чукове за отрошаване и скукване на зърното, да ги приспособи отъ после на движение отъ добиче,

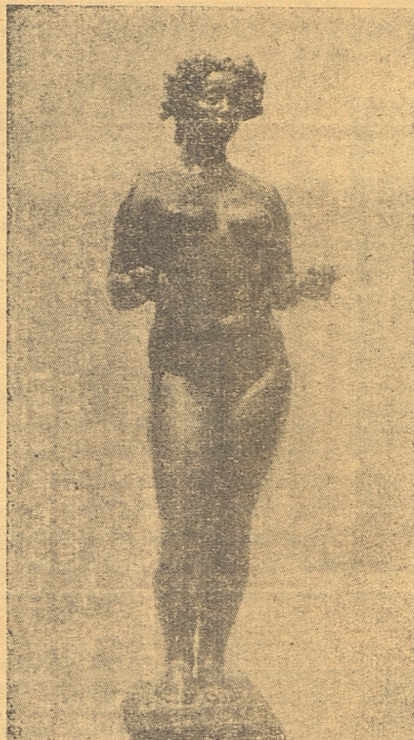
Отъ библията още ний се учимъ, че старитѣ народи знаели да месятъ и пекатъ хлѣбъ, а египтянитѣ сѣ първитѣ, които сѣ употребили подквасата въ хлѣба и подобрили качеството му. Въ египетски гробници сѣ намѣрени рисунки, 2000 год. пр. Христа, които представляватъ начина за месене хлѣбъ тогава.

Египтяни и финикийци сѣ си служели сѣ разни мелници за добиване брашно. Отъ египетнитѣ и финикийцитѣ техниката за приготвяне на хлѣба преминала и у гърцитѣ. Тукъ даваме изображението на една първобитна хлѣбопекарница у египтянитѣ.

Овощарството

Помона

Богиня на овощията и плодородието.

Клише Prazská Moderna Galerie 348.

— Оръхи, сливи, круши, ябълки и всички дарове на Помона, вирвятъ тукъ, принесени отъ по-топлитъ страни, и често въ диво състояние, „отъ природа израсли“, украсявайки гори и долове „безъ помощи човѣческыя ржкы“, така че „цѣли браниша да види човѣкъ отъ круши и ябълки увиждали отъ плодъ“, оставени да хранятъ горския дивечъ.

Г. С. Раковски.

Колкото е стара земната култура, въобще, толкова е старо и овощарството.

Ориента съ своя райски климатъ е изходната точка на сегашнитъ овощни сортове и тукъ именно, гдѣто бѣше люлката на земедѣлието е и люлката на овощарството. Споредъ показанията на историята, старитъ културни народи на Азия: перситъ, финикийцитъ и евреитъ сж били отлични градинари и преди Христа 1500 години въ тѣхнитъ градини, освенъ цвѣтята

и другитъ декоративни растения, растли и най-благороднитъ овощни дървета, значи, занимавали сж се и съ овощарството. Затова Европа трѣбва да благодари на финикийцитъ, които съ своитъ пжтешествия и търговия сж я сближили съ Азия и по този начинъ сж принесли тамъ разни видове овощки.

Древнитъ евреи не сж останали по-назадъ отъ финикийцитъ. Въ Кана-Галилейска тѣ сж намѣрили облагородени маслини, а въ Палестина — смокини. На първия законодатель на еврейския народъ, Мойсей, трѣбва да благодаримъ за първото предписание по обхождане съ овощнитъ дървета, което той е далъ на своя народъ; за това трѣбва и него да приемемъ за пръвъ списатель по овощарството. Той казва напр. въ 19 глава на третата книга отъ Вехтия завѣтъ —

Левитъ, ст. 23 — 25; и когато влезете въ тази земя и посадите какво да е дърво що дава плодъ за ядене, то ще имате плода му като необрѣзанъ; да се не яде; и въ четвъртата година всичкия му плодъ ще бжде святъ за хвала Господа. А въ петата година да яде плода му, за да се умножи за васъ произведението му“. Че евреитъ сж умѣли да присаждатъ дивитъ и лоши овощни растения, свидѣтельствува за това пѣкъ Новия Заветъ, гдѣто на много мѣста се говори за присаждането. Въ свещенитъ книги на перситъ сж били написани съ голѣми букви думитъ: „най-угоднитъ и най-приятнитъ дѣла на Господа сж: възпитаване децата, насаждане дръвчета и разработване полетата“.

Последователно евреитъ отгледвали прилежно овощнитъ дървета и, благоприятствувани отъ нѣжната природа на страната и нейната плодородностъ, овощарството на ориента скоро достигнало до високъ разцвѣтъ и римлянитъ го намѣрили при своето дохождане, напр. въ Сирия още на тази степенъ на развитието му.

Известниятъ ученъ Херодотъ, който е посетилъ брѣговетъ на Черно Море, преди повече отъ 2000 години, споменава за нѣкакви си грѣцки колонии, които обитавали всичкото крайбрѣжие на Черно Море и най-накрая образували силното Босфорско царство съ извънредно голѣмитъ му богатства и баснословенъ разкошъ, за които свидѣтельствува и направения въ Римъ триумфъ, следъ завладяването на това царство отъ Помпей. При това, знае се още отъ историята, че грѣцитъ отъ това време, кждето и да сж прониквали, посаждали лозя, и кждето климатически условия позволявали — и маслини. Тѣй че тѣ най-напредъ сж се посветили на овощарството и сж отгледвали овощни дървета. Войскитъ на Александъръ Македонски въ похода си срещу Бактрия, презъ гдето минавали, познавали по посадения лозя и овощни дървета, че тия мѣста били посещавани отъ грѣцитъ по-рано отъ тѣхъ.

Грѣцитъ сж посаждали, безъ съмнение, въ градинитъ на своитъ колонии по високото крайбрѣжие на Черното Море всичко, което е могло то да даде на Босфорското царство съ принадлежащитъ му обширни земи въ Анадола. Последния въ онова време е събиралъ въ себе си всичкия разкошъ на старо-ассирийската култура, която е цвѣтѣла нѣкогашъ въ Месопотамия и която тукъ по вече се обогатявала отъ мѣстнитъ природни условия, като по-вече отговаряща за развитието на овощарството. Ако и да нѣмаме тукъ по-точни сведения, както при римлянитъ, то все пакъ излиза, че живущия преди 500 години отъ Христа и прочутъ грѣцки лѣкарь Нурократъ, е изнамѣрилъ искуството на присаждане на пжлка (околиране). Тоже старитъ и мждри атински законодатели

Draco и Solon били издали законъ за защита градинарството и овощарството, по който крадците на полските и градинските плодове се наказвали съ смъртъ.

Достоверно е тоже, че римския воененъ началникъ Lucullus, който е воювалъ по южното крайбрежие съ царетъ Босфорския Митродонъ и арменския Тигранъ, въ числото на ограбенитъ отъ тия страни съкровища, донелъ въ Римъ и неизвестната до тогава тамъ вишня, както и множество други овощни дървета. Lucullus следъ това е преобърналъ своитъ обширни земи въ овощни градини. Негоча примѣръ последвали съвременницитъ му и отъ това време образуването обширни овощни градини станало на мода. Всички овощни видове, които днесъ красятъ овощнитъ градини, сж били известни още на римлянитъ и сж били култивирани още тогава много вариетети, различни едни отъ други по форма на плодоветъ и времето на узрѣването имъ. Числото на родоветъ отъ онова време не се е увеличило, когато числото на сортоветъ и вариететитъ е станало много обширно. Тѣй напримѣръ Plinius говори само за 3 дузини различни сортове круши и др., които въ негово време били известни, а въ една книга пъкъ отъ Crescenti отъ XIV столетие се намиратъ вече по-вече отъ стотина сортове.

Когато римлянитъ започнали да разширяватъ господарството си отатъкъ Алпитъ, Галия, (днешна Франция), е била първата земя, която е добила отъ Италия най-добри дарове. Преди това Галия не е имала други овощки, освенъ круши и ябълки. Пренесени веднажъ римскитъ овощки въ Галия, тѣхното култивиране се започнало бързо и въ скоро време достигнало максималното развитие, за което и Колумелъ даже пише, че прасковитъ ги има най-много въ Галия.

Въ онѣзи времена науката и стопанството сж се развили и въ монастиритъ, гдето членоветъ на разни калугерски ордени, сами сж обработвали полетата и отгледвали овощни дървета. Монастиритъ сж били единственнитъ училища, гдето народа е могълъ да научи нѣщо отъ рационалното стопанствуване. Калугеритъ сж отгледвали овощнитъ дървета въ монастирскитъ градини и чифлици съ голѣма прилежност и сръчност и тамъ упражнявали искуството по овощарството. На французскитъ калугери дължимъ ний и развитието на формиранитъ (шпалернитъ) овощни дървета, защото тѣ най-напредъ сж изучили стойността на слаборастящитъ подложки на ябълкитъ: Dossin и Paradis, а за крушитъ: дюлята — *Cidonia vulgaris*; тѣ изучили предишната и сега увеличената плодородност на овощнитъ дървета върху тѣзи подложки и отгледвали много хубави плодове на формирани дървета въ своитъ монастирски градини. По-послѣ на кждето сж се разпространявали калугеритъ, нататъкъ сж разнасяли тѣ и овощарството. Тѣй че посрѣдствомъ калугеритъ

овощарството преминало отъ Франция и въ другитъ европейски държави. Най-стария германски историкъ, писателъ на гръцката история, Tacitus, разказва въ своята „Germania“, че старитъ германци употребявали разни горски плодове за храна, като орѣхи, лещници, разни ягоди и др., значи, стойността на овощитъ, като хранително сръдство, можли още още тогава да оценятъ; съ овощарството, обаче, както сега се разбира, не сж се занимавали, а по после го изучили. Отъ скитающитъ се калугери е известно още, че тѣ въ него време знаели да приготвяватъ и едно питие отъ дивитъ ябълки и круши, но самия начинъ на приготвянето му държали въ тайна.

Всички южни народи, които сж имали въобще, едно постоянно мѣсто и които сж прекарвали единъ по-добъръ животъ, занимавали сж се и съ овощарството въ свръзка съ земедѣлието и градинарството. Когато тѣ започнали своето движение и военни течения на северъ и западъ разпространявало се и овощарството съ градинарството тамъ, гдето частъ отъ тѣхъ се установявала, защото тамъ било станало като нужда саденето и отгледването на овощни дървета. Мѣстнитъ жители на тѣзи страни почнали въ кжсо време да ценятъ преимуществата и приятноститъ на овощарството. Тѣ скоро захванали да садятъ по двороветъ си и украсяватъ кжщитъ си съ различни овощни дървета, които пъкъ имъ спечелили голѣма привързаностъ и любовъ къмъ дома и отечеството. По този начинъ овощарството спомогнало да се завържатъ скитающитъ се народи на едно постоянно мѣсто. Обаче, всичко туй не отишло за дълго време, скоро се прекъсналъ този миренъ животъ отъ едно унищожение, когато народитъ ударили единъ върху другъ, което се протакало много години, тѣй щото мотиката и лопатата заръждивели, държавитъ пакъ подивели и оголѣли. Но всичко това пакъ не попречило да се развие земедѣлието, овощарството и градинарството отново.

Когато всичко разорено отново се построило, посадени сж били пакъ овощни дървета, които съ своитъ сѣнки, цѣтотве и плодове сж принасяли на фамилията на притежателя имъ много радости и наслаждения. И тѣй дребния земедѣлецъ е билъ собствено отгледвача на овощнитъ дървета, защото, той е ималъ въ полето и въ двора си най-много мѣсто за насаждане и е чувствувалъ нужда отъ овощия за семейството си. Вънъ отъ туй овощнитъ дърветата сж намѣрили въ монастиритъ голѣмо разпространение и старателно отгледване, защото тѣ сж давали на калугеритъ една отъ тѣхъ много високо ценима постна храна за презъ годината. Изъ монастиритъ, гдето всѣкой калугеръ насаждалъ и отгледвалъ по известно число овощни дървета, овощарството, както

казахме, се широко разпространило и тия монастири станали като разсадници за градовете и селата.

От друга страна и много владетели сж се залавяли съ овощарството и сж подпомагали за развитието му. Тъй напр. французкия владетел, Карлъ Велики, е принелъ голъма заслуга за развитието на овощарството. От неговитъ стопански бележки се вижда до колко се е грижелъ той за него, колко овощни дървета е раздалъ да се засаждатъ и отгледватъ и пр., така че въ скоро време благороднитъ овощки започнали да красятъ както царскитъ и градскитъ, тъй и селскитъ градини.

Отъ всичкитъ области на голъмата римска империя, само на Балканския полуостровъ било сждено да спази за по-дълго време културата на древния миръ, донесена тукъ по настояването на могъщата воля на най-даровититъ римски императори. Но да разбереме всичкия смисълъ въ действителността на последнитъ и всичката пластическа сила на тѣхното творчество, изработена отъ цѣлата история на Римъ, въ правителственитъ му органи, не трѣбва да забравяме, че той въ всички времена, следъ такова установяване на твърдо управление въ страната, всѣкога е считалъ за основа на своето могъщество земедѣлието, а по-после и военната сила.

Императоръ Траянъ, като искалъ да предпази Балканския Полуостровъ отъ нахлуване на варварскитъ племена въ него, решилъ за по-добре да покори непобедимитъ по онова време Даки и да засели страната съ римляни. И, макаръ да е царувалъ сравнително кжсо, той е извършилъ това си решение твърде умело. Тъй че съ затваряне Балканския полуостровъ отъ северъ, веднага се отворили за Римъ всичкитъ му богатства и въ кжсо време станалъ за Римъ нѣщо, както е Калифорния. Следъ императора Траяна, Балканския полуостровъ започналъ бързо да процъвтыва и въ едно доста кратко време се покрилъ съ много промишлени градове. Въ сжщото това направление били устремени усилията и на императоритъ Пробъ и Диоклетиянъ. Следъ отричането си отъ престола, Диоклетиянъ прекаралъ последнитъ осемъ години отъ своя животъ (305 — 313 г.) всрѣдъ разкошнитъ си овощни градини.

— Българскитъ народъ се е запазилъ презъ вѣковете като нация, той ще пребждва и за въ бждеще, защото е здраво привързанъ къмъ земята. Въ земята е вложенъ първоизточника на неговата сила.

Лозарство и винарство

Лозата и виното въ историята на народитъ.

Никое друго растение не е било толкова старателно изследвано до сега, както лозата. Относно нейното отечество и нейния произходъ сж правени какви ли не предположения, а сжщо и-относно датата, когато човѣкъ за пръвъ пжтъ се е научилъ да прави вино.

Изглежда, човѣкъ много отдавна се е научилъ да използва сладкия соченъ плодъ на лозата, а сжщо и ферментирания сокъ на гроздето.

Ученитъ, най-после сж успѣли да докажатъ, че старитъ египтяни сж произвеждали вино още 7000 години преди Христа. Следователно, отъ Египетъ лозата е предприела победоносния си походъ изъ свѣта и е заела почетно мѣсто между всички растения, оглеждани отъ човѣка.

Семена на диворастящата лоза сж намѣрени въ неолитичнитъ наколни жилища въ Швейцария, както и въ Италия. Такива находки сж още по-многобройни въ остатѣцитъ на бронзовата епоха; обаче културната лоза не е била позната на старото европейско население.

Културата на лозата, придружена отъ образуването на много сортове, получени било чрезъ подборъ, било чрезъ кръстосване, изглежда да води началото си отъ изтокъ. Въ Египетъ, 7000 год. преди Христа, лозовата култура е била вече почната и може би да е водила началото си направо отъ предисторията. Лозарството и винарството сж били сжщо така познати отъ финикийцитъ, асирийцитъ, вавилонцитъ, древнитъ евреи, индуси и китайци.

Мнозина автори смѣтатъ, че родината на лозарството сж странитъ, лежащи на югъ отъ Черното море, а именно Мала Азия, Армения или Сирия.

У всички източни народи началото на лозарството е свързано с легенди, говорящи за много старо време. Персийците смятали за основател на лозарството легендарния крал Джемшидъ, живял 1200 год. преди Соломона. Според индусите, лозарството и винарството сж донесени отъ божествата: Приту и Шива, или отъ Монъ — Соти — Врота. Според китайците основател му е билъ Фохи — 3000 год. преди Христа; най-после евреите отнасятъ появянето на лозарството и винарството къмъ епохата на потопа, като го свързватъ с името на Ноя. (Библейската легенда). Самото название на виното има връзка с латинското *vinum*, гръцкото *аинносъ*, древно еврейското *я-инъ*, арабското — *вайнъ* и пр. Това название сжщо сочи източенъ произходъ*). Лозата е била добре позната въ стара Елада. Още отъ старите заселища, на които остатъците сж намърени подъ развалините на Троя, сж остановени семена отъ диворастящата лоза. Семената на културната лоза сж намърени въ остатъците, на които възрастта е между 1500 — 1700 год. Лозарството изглежда да е дошло въ Гърция презъ Архипелага и следъ това бързо се е разпространило въ полуострова, като навсякъде е измъстило старото питие отъ медъ. Мждреците Теофрастъ и Демокритъ говорятъ за безбройни сортове грозда. За основател на винарството гърците смятали бога Диониси, поклонението на когото е било пренесено отъ Мала Азия, а най-разпространено е било въ Тракия, която се е славела съ винарството си и изглежда да е била първа европейска страна, където е проникнала културата на лозата. Много е вѣроятно, че проникването на лозата въ Европа се е извършило чрезъ Балкански полуостровъ въ две посоки: отъ северъ презъ Тракия и отъ югъ, презъ островите.

Въ Италия лозарството е пренесено малко по-късно. Първите зърна отъ културната лоза се появяватъ тамъ къмъ 7 векъ преди Христа, въ една епоха, на връски съ Изтокъ. Но и тукъ лозарството бързо се е разпространило и презъ V-то столѣтие преди Христа се е намирало вече въ разцвѣтъ. Къмъ края на Римската република и началото на империята лозарството въ Италия е представлявало първостепененъ поминъкъ, като виното се е изнасяло, а се внасяло жито. Въ Равена виното тогава е било по евтино отъ водата.

Римляните отъ начало сж били стегнати и корави люде, като сжщински спартанци — гърците.

Безъ грозде римляните не сж сѣдали около трапезата. Тъ сж отглеждали не само много лоза, а и лози въ топлици, изкуственно. Често пжти сж пазили грозде на открито до пролѣтъ, като сж оставяли чепките да висятъ на лози, които

*) Проф. Н. Стояновъ, сп. „Природа и наука“.

сж поставяли подъ голѣми стѣклени камбани. Така сж ги запазвали отъ вѣтъръ, дъждъ, снѣгъ и студъ. И по много други начини римляните запазвали грозде за дълго. Тъ избирали хубави трапезни гроздя съ кораво месо и дебели ципи.

Римляни сж сушили много грозде за цѣла година на дребно и на едро.

А какъ сж пазили обрано грозде?

Тъ сж потапяли, споредъ Катонъ, дръжките на чепките въ гѣста смола или катранъ, закачали сж гроздовете въ сухо мѣсто и така сж ги запазвали цѣла зима. — Единъ майсторъ готвачъ — Апициусъ е стоплялъ вода, слагалъ вътре гроздето и го покривалъ съ гипсъ за да не влиза въздухъ съ микроби. Селяните сж запазвали грозде въ ечемикъ, тъй както запазватъ и до сега нѣкои яйца.

Писателятъ Плиний разказва че римляните употребявали много и шира съ която замѣствали меда. Медътъ и ширата били и тѣхната захаръ на времето. За да запазятъ ширата отъ ферментиране, тѣ пълнѣли съ нея стомни, запушвали ги добре и ги потапяли за 40 дни въ студена вода въ кладенци, езера, рѣки и морета.

Най-често римляните сж си правили шира чрезъ мачкане и разтриване сухо грозде въ вода. Получения така сокъ тѣ наричали „пасумъ“.

Много често сж си правили петмезъ, маджунъ, като сгъствявали шира на огънь.

Щомъ римляните много се разширили и забогатѣли, тѣ взели да се отказватъ отъ гроздето въ прѣсно състояние, а започнали да го обръщатъ въ вино и почнали да пиятъ много и така упропастили и себе си и голѣмото си царство. Това е една поука за всѣки народъ.

Въ Гръцко-египетските паметници личи че лозата е била на голѣма почитъ още преди 6000 години. Въ стария Египетъ има предание, че първата жертва, пренесена на Озириса, богъ на палящото слънце и на Нилъ, е била отъ грозде и вино.

Различни сж легендите по произхода на лозата. Ето една отъ тѣхъ: Дионисий, пжтешествувайки изъ Арабия, уморенъ отъ изкачването на единъ хълмъ, сѣдналъ да си почине подъ сѣнката на една лоза, гроздовете на която красѣли околните дървета. Увлѣченъ отъ приятния сокъ на гроздето, съ което уталожилъ голѣмата си жажда, намислилъ да пренесе ценното растение въ своето отечество. Извадилъ една млада лозичка, изкарала отъ семе, и като нѣмалъ въ какво да я пренесе посадилъ я, съ малко прѣстъ, въ една костъ отъ славей.

Лозичката, обаче, презъ дългото пжтуване на Дионисия, все повече израствала и той е билъ принуденъ да я разсади въ една лѣвска костъ и покъсно — въ магарешка глава; и така лозата е била пренесена и засадена въ Гърция. Отъ

това, по-късно, се е създала легендата, че който пиелъ малко вино ставалъ пѣснопѣецъ, като славея, а който злоупотрѣбавалъ съ виното ставалъ глупавъ и за смѣхъ като магарето.

Най-познатата легенда, обаче, предадена отъ арменскитѣ традиции и вписана въ Библията, е тая, която отдава на Ной заслугата за първото посаждане и отгледване на лозата. Идея за упоителнитѣ свойства на виното е далъ на Ной единъ овенъ, който бидейки на паша се упоилъ отъ изяденото грозде отъ дива лоза и се нахвърлилъ да бодне и бие другитѣ овце.

Египтянитѣ получавали, отъ изваряването на пращина или сухитѣ зърна, ракия или нѣкакъвъ видъ алкохолъ. За тая целъ тѣ си служели съ прицеждане на обваренитѣ пращини съ цедилки или сита.

Веднага следъ приготвяването на виното или ракията, тѣ ги наливали въ гърнета, измазани отвжтрѣ съ смола и затваряли съ печенъ клей. Нѣкои отъ тия гърнета се запечатвали още по добре съ здравъ материалъ, който позволявалъ пренасянето имъ по брѣговетѣ на Тигъръ и Ефратъ. Много отдавна въ древността, ечемиченото вино на египтянитѣ е било отъ варивна есенция, която е ферментирала постепенно и се произвеждала отъ семената на лалета. Следъ това нейния киселъ вкусъ е билъ подправянь различно съ течение на вѣковетѣ.

Друго питие се е приготвявало отъ цѣли ечемичени зърна. То е било известно подъ името „Курми“. Това е било вѣроятно питието, което войницитѣ на Ксенофонта сж намѣрили, когато сж били въ Персия.

Ксенофонтъ пише: „На повърхността на питието плуваха ечемичени сламки безъ зърна. Жаднитѣ туряха единия край на сламката въ устата си и смучеха ликйора чрезъ праздната ѣ кухня“. Говори се дори, че пѣната отъ ечемиченото вино се употребявала отъ женитѣ за опрѣсняяване на тѣхнитѣ лица.

Ако библията свързва произхода на виното съ Ной, гръцкитѣ и римски народи го отдаватъ направо на единъ Богъ; на тоя богъ, който е въплощавалъ душата на вселената и държалъ ключа на поколенията.

Тѣй се поражда богътъ на виното Бахусъ или Дионисъ (у гръцитѣ). И младия богъ, оставенъ на любовнитѣ грижи на нимфитѣ, е пренесенъ въ Лидия*) и тукъ подъ покровителството на богинитѣ, растѣлъ и се развивалъ, кѣпанъ и напояванъ съ лозовия нектаръ.

*) Старовременна страна въ Мала Азия, между Иония, Кария, Фригия и Мизия (на северъ). Тѣ направилъ на времето си много полезни изобретения — Лидийския камъкъ и др.

Въ храмоветѣ на Дионисия, къмъ края на зимата, около „св. Трифонъ“, сж били устройвани голѣми празненства, придружавани съ оргии, весели буйства и пиянства. И днесъ споменътъ за нѣкогашнитѣ Дионисиеви тържества се е запазилъ у насъ отчасти само въ празника на лозаритѣ — св. Трифонъ*).

Заедно съ появата на Бахусъ се развива и разпространява култътъ на виното. Въ странствуванията си изъ свѣта Бахусъ научава хората на лозовата култура и имъ внушава празнуването на ония празници, наречени празниците на Бахусъ „Вакханалиитѣ“.

По заповѣдь на боговетѣ, Бахусъ се отправя да завоюва Индия. Като се върналъ въ Тракия, принуждава женитѣ да напустнатъ своитѣ кѣщи и да се отдадатъ на празненства по височинитѣ на Парнасъ**).

Китай е познавалъ виното три хиляди години преди нашата ера. Императоръ Фу-Шу заповѣдалъ да обезглавятъ откривателя на виното, на което се приписвали голѣмия брой престѣпления.

Опиването съ алкохола е познато на браминитѣ отъ Индия три вѣка преди Христа. Тѣ не употребявали алкохолъ отъ виното, но едно питие „сома“, ферментиралъ ликйоръ, приготвено за поддържане огъня на Мана.

Египетскитѣ паметници ни сочатъ табло, представляващо гроздъ, тия паметници датиратъ отъ третата династия — 4000 години преди Христа. Арабитѣ не познавали ферментиралитѣ напитки и тѣхнитѣ опасности преди сѣществуването на Корана. По-късно, когато арабскитѣ народъ почналъ да се изражда отъ злоупотрѣбата на алкохола Мохамедъ, съ Корана забранилъ пиенето на спиртни питиета. Мохамедъ е провъзгласилъ, че виното и хазартнитѣ игри сж пороци, създадени отъ Сатаната.

Евреитѣ сж били майстори въ винарството. Въ ханаанската земя лозарството е преуспѣвало. Въ библията се казва, че пиянството и алкохолизмътъ сж били твърде много разпространени между евреитѣ. Злоупотрѣбата съ виното е предшествувало падането на династиитѣ.

*) Споредъ нѣкои древни лѣтописи нашиятъ Родопъ се е смѣталъ за седалище на античния Богъ на лозята, виното и веселието — Бахусъ, т. е. Дионисия, и че празненствата, устройвани въ негова частъ отъ древнитѣ обитатели на нашата земя, сж запазвани по склоноветѣ му, за да обхванатъ цѣлия Балканъ — отъ Дунава до Егея и отъ Черно море до синия Охридъ.

**) Планина въ Гърция (въ Мокиди), много прочута въ старо време и която гръцитѣ вѣрвали, че се намира въ срѣдоточието на земята. Тя има 3 стрѣмни върха отъ които най-високия е билъ театъръ на оргиитѣ на Дионисиевото (Бахусовото) поклонение. Останалата планина е била посветена на Аполона и на Музитѣ. Днесъ тая планина се нарича Лиакура.

Въ старитѣ времена мачкането на гроздето се е извършвало съ крака; едва римлянитѣ сж се сдобили съ примитивни преси, които постепенно сж били усъвършенствувани, докато се стигне до днешнитѣ модерни хидравлически преси. Ширата се наливала въ глинени сждове, наричани отъ римлянитѣ „амфори“, кждето е ферментирала или отчасти е била сварявана, за да се прекъсне ферментацията и се получи, тъй нареченото днесъ, безалкохолно вино. За да се запази това вино за по-дълго време, гърцитѣ и римлянитѣ сж засмоляли напълненитѣ съ мѣстъ сждове и сж ги потапяли покрай брѣга на морето, кждето сж ги държали нѣколко седмици. За да получатъ вината по добъръ вкусъ, употребявали всевъзможни подправки, като клонки отъ кипариси, смоли отъ иглолистни дървета, най-главно боръ, кедрови трески, терпентинъ, шафранъ и др.

Едва презъ най-новото време, когато винарството се постави върху научна основа, когато се установи действието на кваснитѣ ферменти и другитѣ микроорганизми, които се съдържатъ въ мѣстътъ и виното, настѣпи сжществена промѣна въ приготвянето на виното.

Доброто качество на виното зависи отъ гроздето. Знайно е че гроздя получени отъ лози, засадени по южнитѣ склонове на възвишения, даватъ по-доброкачественни вина, отколкото тѣзи отъ равнини.

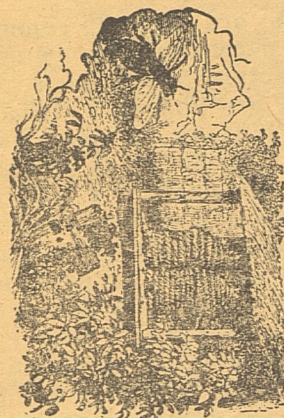
Още Виргилий казва: „*Vacchus amat colles*“ и действително най-доброкачественитѣ вина се получаватъ изключително отъ лозя по мѣстности, намиращи се по възвишения и на припѣкъ.

Днесъ Енологията — науката за виното — е застанала въ редицата на модернитѣ науки и се стрѣми непрекъснато къмъ усъвършенствуване, съобразно изтънчения вкусъ на човѣка.

— България притежава всички условия, за да стане една образцова градина на Балканитѣ, защото има богата земя, отличенъ климатъ и единъ безспорно трудолюбивъ народъ.

Д-ръ Хер. Райшле
Водачъ на германскитѣ селяни.

Изъ древното пчеларство

Както историята на земедѣлието, така сжщо и историята на пчеларството можемъ да прослѣдимъ отъ най-древно време до днесъ. Интересно е наистина да се знае, кога и где за пръвъ пжтъ човѣкъ дойде до идеята да употреби сладкия продуктъ на пчелата за своя полза. При всичко, че историята върху това мълчи, но е доказано, че пчелата е брѣмчала по-рано отъ появяването на човѣка, защото когато се явиха първитѣ човѣци на земята, тѣ намѣриха между многобройнитѣ продукти за ядене и медъ.

Най-старитѣ сведения за медътъ, до колкото сж събрани до сега, показватъ, че медътъ се е употребявалъ още преди нѣколко хиляди години. Отъ Веда*) и законитѣ на Мануса се вижда, че при старитѣ индуси меда често е употребяванъ и то за различни цели.

Другояче стои работата съ египтянитѣ. Ний имаме вече сигурни данни върху земедѣлието имъ. Скотовѣдството при тѣхъ и отглеждането на дребни животни: кокошки, гжлѣби и пчели било едно общо занятие**). Тѣ правѣли кошери отъ трѣстъ и на каици ги пренасяли презъ рѣката Нилъ да търгуватъ съ съседнитѣ жители. Много любопитна е картинката, която ни дава съ фигури начина, по който египтянитѣ сж се обръщали къмъ пчелитѣ съ особени молитви да имъ просятъ и искатъ медъ, когато пчелитѣ събрали въ капени грънцове кошерища, вмѣсто плетени като нашитѣ. Тѣ ги подкаждали, не съ пушекъ отъ говежди торъ и мазни парцали, но съ приятенъ тамянъ и други приятно миризливи пушила и съ набожно благоволение колѣнопреклонно сж отивали до пчелитѣ.

Като поразровимъ изъ литературата на древното пчеларство, ще намѣримъ, че нѣкой си египетски пчеларъ Ехмадъ, за да види дали пчелитѣ сж му носели много или малко медъ нареждалъ си кошаритѣ въ една ладийка и я пущалъ по рѣката Нилъ. Той начертавалъ по външнитѣ

*) Веда, инд. (отъ вѣдашъ, знание) свещената книга на индуситѣ, която съдържа религията, философията и знанията имъ. Има 4 веди и четиритѣ сж написани въ стихове.

**) Вижъ подробности въ часть I-ва.

стени на ладийката тънка линия, по закриването — потъването на които въ водата, узнавалъ дали сж донесли пчелитѣ медъ или не и колко.

Но не е билъ само Ехмадъ първия, който по този начинъ опитвалъ доходността на пчелното стопанство.

Плиний, стария, който е живѣлъ отъ 23 — 75 година, прочутъ римски естествоиспитателъ, е писалъ още въ времето на първата Християнска ера за пчеларството. Въ 21-та му книга „Естествена история“ преведена отъ Philemon Halland и публикувана въ Лондонъ още презъ 1634 год., се среща разказа му за една мѣстност наречена „Hostellia“ въ Италия, около градеца Burgade, разположенъ на брѣга на рѣката „ПО“ — пчеларитѣ товарили всѣка заранъ и вечеръ кошери на малки ладийки, пушали ги по течението на рѣката и дори на различни мѣста и ги оставали тамъ на паша, до като забелязвали, че ладийкитѣ достатъчно потъвали въ водата, отъ което разбирали, че достатъчно медъ е събранъ и така напълнени кошеритѣ съ медъ били откарвани по заповѣдта на господаря и меда билъ изпразванъ въ специални сждове. Въ този цитатъ обаче Плиний не казва понататъкъ като какъ е изважданъ меда и какво е ставало съ пчелитѣ.

Тогава още пчелитѣ сж живѣли въ диво състояние, и било достатъчно на човѣка само да ги намѣри и да имъ вземе меда.

Въ варовититѣ скали на Палестиня напр., гдето живѣли многобройни роеве, случвало се е, лѣтно време въ голѣмитѣ горещини, медътъ да потича по скалитѣ и отъ това сж я нарекли „земята, гдето тече медъ и млѣко“.

На много мѣста въ библията се среща, че евреитѣ много обичали медътъ. Пророкъ Иезекия казва, че Юдая и Израелъ, освенъ вино, масло и балсамъ, носили и медъ въ финикийския гр. Тирусъ за проданъ.

Иванъ Кръстителъ както знаемъ се е хранилъ съ медъ въ пустинята.

Понеже много пчели имало въ Палестиня въ диво състояние, то евреитѣ, безъ много грижи и трудъ, сж добивали достатъчно медъ за храна.

Въ първитѣ години на нашето лѣточисление, както се вижда отъ Талмуда, медътъ се е ценялъ много въ Палестиня. Пчелитѣ били държани въ обикновени кошери отъ слама или трѣстъ. На едно мѣсто въ Талмуда се говори даже за единъ кошерь, който билъ ималъ и прозорче. Знания по пчеларството не е имало, а отгледването на пчелитѣ се знаело отъ предания — по практика.

Въ Арабия медътъ се ценялъ доста като хранително сръдство. Въ Корана се говори за пчелитѣ: „Отъ тѣхнитѣ тѣла излиза една течностъ, различна по цвѣтъ и съдържа

млѣкъ за человѣцитѣ“. Споредъ възгледитѣ на арабитѣ, въ Рая тече една рѣка отъ медъ. Мохамедъ сподѣлѣше наклоността на своитѣ съотечественици къмъ сладкитѣ нѣща и пиеше и имъ препорѣчваше медова вода.

Въ старо време у гърцитѣ медътъ заемалъ първо мѣсто. Въ голѣмитѣ гори се намирали голѣми количества диви пчелни рояци. Въ Хомеровитѣ стихове медътъ се е наричалъ обично хранително сръдство. Освенъ като храна, въ дветѣ поеми на Хомера медътъ служи за сравнение. Той казва: „Сирената има гласъ, сладъкъ като медъ“. Хесиодъ говори за медни кошници (кошерища) съ обла форма. Солонъ написалъ и приелъ въ своитѣ закони нѣколко члена върху пчеларството.

Ако се обърнемъ къмъ Италия, ще видимъ, че старитѣ народи на тая земя се занимавали още въ четвъртото столѣтие преди Христа съ отглеждането на пчелитѣ само за медъ. Първиятъ римски земеделски писателъ Варро започва своето съчинение върху земедѣлието, въ отдѣлъ пчеларство, съ фразата: „Нищо не е по-сладко отъ медътъ, той е за боговетѣ и хората даръ“. Варро говори за единъ римлянинъ, който си далъ кошеритѣ подъ наемъ срещу едно възнаграждение отъ 5,000 фунта медъ. Старитѣ гърци и римляни много обичали медътъ и познавали отъ кое семейство растения, отъ коя мѣстностъ, и презъ кое време на годината е събиранъ единъ медъ. Какъ е стояло пчеларството при старитѣ германци, не се знае. Едничкитѣ сведения по пчеларството на тая страна намираме при римскитѣ писатели.

Както се вижда, още отъ стари времена въ Италия се е употребявалъ медътъ. Смѣлиятъ мореплевателъ Питезъ отъ Марсилия, съвременникъ на Александъръ Великий, който направилъ едно пѣтешествие на северъ къмъ янтровата земя, съобщава, че на северния брѣгъ на Германия употребявали медътъ за медовина. Вземали медъ и вода, варили го, туряли вътре нѣкакви бурени и сж го пиели страстно. Отъ шестото столѣтие до времето на Карла Велики положението на германското земедѣлие се е измѣнило доста.

Отъ времето на Карла Великий захваща нова епоха на земедѣлието. Въ своитѣ имения той започналъ и пчеларството. Въ 17-та глава на единъ законъ той заповѣдва: „Колкото стопанства има единъ владѣтель въ своето владѣние, толкова хора трѣбва да има, за да се грижатъ за отглеждането на пчелитѣ“. Восѣкътъ и медътъ сж ги преработвали чисто и сж се ги вземали (служили) „за плащане на данѣци“.

При производството на медъ, монастиритѣ държали първо мѣсто. Въвеждането на християнството донесло на медътъ ново значение. При покръстването на първитѣ християни, на покръстенигѣ се е давало медъ и млѣко. Медътъ се е считалъ за небесна храна: Иванъ Кръстителъ и Христосъ сж се

хранили съ медъ. Поради употреблението на восъка въ черковитѣ, въ повечето земи на срѣдна Европа, пчеларството напреднало много. На него време най-много сж предпочитали химетския медъ, сжщо и тоя отъ Атика, защото билъ събиранъ отъ благовонни растения.

Кралетѣ въ най-стари времена сж били коронясвани и миросвани съ медова вода, и получавали като данѣкъ отъ своитѣ поданици чистата часть отъ медътъ имъ.

Къмъ стр. 28.

Дионисий или Бахусъ

Ценни за насъ сж нѣколкото мраморни статуйки и плочки съ изображения отъ Павликени, Бѣла Черкова, отъ мѣстността Сопотъ до Сухиндолъ, върху които е представенъ бога Дионисий заедно съ други божества. Дионисиевитѣ групи отъ Павликени, макаръ и доста повредени, най-красноречиво говорятъ, че около това село е имало голѣмъ храмъ, посветенъ на Дионисия, т. е. Бахуса — бога на виното и лозята. Такива храмове, било по-голѣми или по-малки, е имало и при Бѣла Черква. Тѣзи храмове и намѣренитѣ въ тѣхъ плочки съ изображение на Дионисия, самъ или съ неговия кортежъ, показватъ по единъ безспоренъ начинъ, че презъ епохата между 1 — 4 в. сл. Хр. тракитѣ въ този край свободно сж обработвали своитѣ лозя, отъ които сж получавали изобиленъ плодъ и прочуто вино.

(Снимката отъ тази плоча е взета отъ в „Сухиндолъ“).

Изъ древната история на градинарството

Действително, стария свѣтъ познава много зеленчуци, но ние нѣмаме положително данни, за да потвърдимъ категорично, кои зеленчуци сж били обработвани и отглеждани най-много.

Като изключимъ лозата, която била позната отъ паметивѣка на човѣчеството, стария свѣтъ е познавалъ и отглеждалъ още палмата, маслината, краставицитѣ, чесънътъ, лукътъ, рѣпата, динитѣ, пѣпешитѣ, фурмитѣ, смокинитѣ и още нѣкои.

Но за останалитѣ сортове зеленчуци, които отглеждаме днесъ въ такова изобилие, ние не можемъ положително да твърдимъ, дали сж били познати.

Имаме, обаче, всичкото основание да предполагаме, че много и отъ тия зеленчуци сж били познати на стария свѣтъ*).

Така, при археологическитѣ разкопки на древнитѣ градове въ Египетъ, при разкопки на пирамиди и други, върху различни намѣрени сѣдове и художествени находки, сж намѣрени и открити, рисунки на цвѣта, зеленчуци, гроздове и др. Много дани ни навеждатъ на мисълта да твърдимъ, че тиквата е била на особенъ почитъ, понеже изображение на такива се срѣщатъ 3,000 год. преди Христа. За тиквитѣ и пѣпешитѣ споменава по късно Хипокритъ, а най-стария грѣцки историкъ — Херодотъ отбелязва, че работницитѣ на Хеопсовата пирамида около 3100 — до 2700 год. преди Христа, изяли огромни количества рѣпа, лукъ и чесънъ.

Въ библията, която служи на свѣта като източникъ на богатъ исторически материалъ за живота и борбитѣ на Юдейската държава, се споменава, че краставицитѣ сж били познати на евреитѣ, а вънъ отъ това, презъ време на пасхалнитѣ празници, тѣ сж консомирали много хрѣнъ*).

Въ много отъ литературнитѣ произведения на старитѣ грѣцки и римски писатели, които вѣрно отразявали бита на тогавашния свѣтъ, се срѣщатъ доста ценни данни по отношение на градинарството.

Така напримѣръ авторътъ на Енеидата (националниятъ епосъ на Италия) — Публий Виргилий Маронъ, отбелязва, че чесънътъ се считалъ като нѣкаква свѣщенна храна — употребявалъ се при клетва, а поради това, че краставицитѣ били любимо ядене на императоръ Тиберий, неговитѣ градинари били принуждавани да ги отглеждатъ и като ранна форсирана култура.

*) Българското градинарство. Юбилеенъ сборникъ отъ Т. С. Мановъ.

Краставиците сж били едни отъ най употребяванитъ зеленчуци въ древността и всички исторически данни говорятъ, че тѣ сж пренесени въ Европа отъ изтокъ. Напротивъ, зелето, което е сжщо много старъ зеленчукъ, е служило за храна на франкитъ и номадитъ и е пренесено отъ западъ къмъ изтокъ. Много по-късно, когато проследимъ историята на славянството, ще констатираме, че най-известенъ отъ всички зеленчуци въ Русия е била рѣпата.

Следъ това се отглеждатъ шафрана, цвеклото, пипера и краставиците. Като периодъ на най-голямъ разцѣтъ — стопански и културенъ — историците считатъ времето на царь Сергона и Нерамениа, които сж царували около 3,100 до 2,700 год. преди Христа. Подъ тѣхното царуване разбираме изреждане на наследници отъ тѣхната династия презъ този периодъ отъ време. То е време на тѣй нареченитъ строители на пирамидитъ. За тая бележита епоха въ Египетската история и до сега още свидетелствуватъ величественитъ шарени гробища, които се намиратъ около градъ Мемфисъ.

Най-голяма отъ пирамидитъ е Хеопсовата пирамида, строена отъ династията на великитъ фараони Хуфу. По своитъ гигански размѣри и строежъ тя и днесъ е предметъ на дълги изучвания отъ археолози и др.

Всѣки може да си представи какъвъ трудъ и колко жертви е струвалъ този строежъ. И именно при строенето на тѣзи пирамиди — отбелязватъ историците — работниците роби сж изяли грамадни количества, лукъ, чесънъ и рѣпа.

Значи още 2700 години преди Христа обработването и отглеждането на тия зеленчуци е имало грамадно разпространение. И до днесъ чесънътъ се взема като укрепително сръдство, понеже съдържа арсеникъ и други соли.

Ето и други исторически сведения за развитието на зеленчарството и историята на нѣкои зеленчуци (споредъ Н. Лейкинъ).

Културата на нѣкои зеленчуци датира още отъ най-древнитъ времена и градинарството, може да се каже, е толкова старо, колкото е стара човѣшката култура и цивилизация. При последнитъ разкопки на египетскитъ пирамиди, на една изъ намѣренитъ гробници на единъ царъ отъ XII династия, който е билъ погребанъ около 3,000 години преди Рождество Христово, ясно се виждали изображения на голѣми тикви, очевидно, въ естествена голѣмина. За тиквата споменава и Матронъ у гърцитъ.

За тиквитъ и пжпешитъ (каунитъ, пипони) говорятъ сжщо и Хипократъ и Диоскридъ.

По памятниците на древния Египетъ твърде често се срѣщатъ изображения на пжпешитъ въ числото на жертвоприношенията или всрѣдъ ястията, поднасяни отъ слугитъ

на господаритъ. Листи отъ дини сж се срѣщали посрѣдъ листнитъ останки въ древнитъ египетски гробници. По пирамидитъ на гробницитъ на Гизенъ и Саккеръ (IV, V и VI династии) сж били намѣрени украшения отъ пжпешитъ въ зелена и желта боя. Освенъ това, на древнитъ египтяни били известни лука и чесана, като при това се знае още, че последния билъ запрещаванъ на жрецитъ при жертвоприношенията. Гръцкиятъ историкъ Херодотъ казва, че работницитъ, които сж строили пирамидата на Хеопсътъ, употребили за 12 милиона лева рѣпа, чесанъ и лукъ. Тѣй че отъ това се вижда, че въ онѣзи времена е била известна рѣпата.

Въ санскритскитъ книги се срѣщатъ три названия на лука.

Въ старитъ времена сж били известни и краставиците. За тѣхъ се споменава и въ Библията, именно въ книгата на числата, гдето евреитъ при изнеможението имъ отъ дългото странствувание изъ пустинитъ говорятъ: (числа, глава 11, стихъ 5) „ние помнимъ рибата, която ядохме въ Египетъ даромъ, и краставиците, и динитъ, и прѣза, и червения и чесновия лукъ“. Еврейскитъ думи „Kishuim“ и „abattichim“ и до сега се употребяватъ у семитическитъ народи, като названия на зеленчуци.

Въ старо време тиквата е била известна и въ Индия. Въ единъ санскритски ръкописъ, въ който се говори за тиквата, различаватъ се два вида „Ulavu“ и „Kututumbi“.

Безспорно е, че въ древнитъ времена, евреитъ сж култивирали нѣкои видове зеленчуци. Споредъ тълкованието на Талмуда, Яковъ билъ ошилъ нова дреха на сина си Иосифа, за отгледания добъръ зеленчукъ. На евреитъ зеленчуцитъ сж били даже необходимо нуждни; тѣ сж яли пасхата съ горчиви треви и корени, което се вижда отъ стихъ 11 на 9 глава на числа (Библията). Това растение, съ което евреитъ яли пасхата, се наричало по еврейски „мореръ“, което, преведено, значи „хрѣнъ“.

За тиквитъ говори и Виргилий, че имъ се постилала росна трева. У римлянитъ е имало прекрасни зеленчуци; тѣй, напр., Плиний на много мѣста споменува за краставиците, пжпешитъ, артишока, лука и чесана; за лука той говори даже, че не съществувалъ въ диво състояние, а за чесана казва, че египтянитъ го яли при клетвата. Отъ друга страна се знае още, че и императора Тиверий, който е билъ голѣмъ любитель на краставиците, изисквалъ е да му се поднасятъ при всѣко ядене въ всѣко годишно време и краставици: това обстоятелство е заставило неговитъ градинари да прибѣгнатъ къмъ принудителната и ранната култура на краставиците, като ги отглеждали въ Римъ въ парници, покрити съ джамове отъ слюда.

Съ приеждането на християнството въ Римъ и Гърция, което довело и постенето, зеленчарството се повдигнало много

въ тѣзи страни. Паладий, който е живѣлъ въ V вѣкъ следъ Христа, говори много за културата на пшпешитѣ и краставицитѣ.

Въ началото на срѣднитѣ вѣкове, на зеленчука „сикия“, въ Византия се появило ново име agdugion или agdugon, което произхождало отъ Изтокъ. Това било краставицата, на руски — огурецъ. Това растение се разпространило между европейскитѣ народи. Отъ византийцитѣ културата на краставицитѣ преминала и у славянитѣ; отъ тѣзи, тази култура преминала пъкъ у германцитѣ, обаче много по-късно. У последнитѣ краставицата преминала съ славянското име (на руски огурецъ, на полски ogorek) и дълго време се е наричала „агурке“. Въ Германия отначало предполагали, че краставицитѣ биле отровни. Въ XVI в., нѣмския писател Д-ръ M. Sibizius въ своитѣ книги изказалъ даже предположение че краставицитѣ сж отровни — „отравяли сока въ жилитѣ на челоуѣка“ и причинявали треска. Отъ германцитѣ, краставицитѣ били пренесени по-нататъкъ на западъ.

Тѣй че, разпространението на краставицитѣ въ Европа вървѣло отъ изтокъ къмъ западъ, когато разпространението на зелето вървѣло обратно: отъ западъ къмъ изтокъ, изхожда отъ брѣговетѣ на Атлантическия океанъ. Въ Франция зелето било известно още въ най-старитѣ времена. То е било известно още на франкитѣ и норманитѣ, по-после преминало у германцитѣ, а най-късно у славянитѣ.

Най-стария зеленчукъ, за който се споменава въ славяно рускитѣ паметници е рѣпата. За нея споменава първата Новгородска лѣтопись. Знае се, че пословицитѣ въобще сж много стари, а за рѣпата говори и една руска пословица „дешевле пареной рѣпи“, което значи „по-евтено и отъ варената рѣпа“. Рѣпата се култивирала въ Русия въ голѣмо количество. Нейната култура е пренесена тамъ, по всѣка вѣроятностъ, изъ Гърция заедно съ поститѣ. Отъ тамъ е било пренесено и цвеклото — на руски свекла, което руско название, както и огурецъ (краставици, на грѣцки: огурионъ), не е друго нищо, освенъ изопѣчено грѣцко название — севклъ. Киевопечерскитѣ монаси още при Теодосий сж се занимавали съ зеленичарство: „въ оградѣ копаху зелейнаго радї растенїя“ т. е. „които сж копали въ оградата на зеленчуковитѣ растения“. Въ житието на св. Теодосий Печерски се упоменава за лука, боба и тиквата.

*Благословенъ е, който бърза съ време
да жъне, да вършей и прибере,
че идва день отново да оре
и хвърля въвъ земята ново семе.*

ГЕОРГИ СЪРНЕНСКИ.

Историята на розата

Тѣй както палмитѣ минаватъ за князе на растителното царство, така се обожава розата, като царица на цвѣтята. Много е естествено, че съ течение на столѣтията се разпространили много приказки и поезии за царицата на цвѣтята, още повече, че свѣтътъ тогава е гледалъ много по идеално на нѣщата, отколкото сега.

Елениитѣ сж виждали въ всѣко едно цвѣте едно човѣшко сжщество и превръщания отъ цвѣтя въ юноши и девици и обратно, се срѣщатъ много въ преданията имъ. Въ повечето случаи въ основата на превръщанията на розата, лежи любовта, както ни доказва и Роданта, красивата, млада кралица отъ Коринтъ, която, не можайки да се защищава срѣщу нахалнитѣ си обожатели, се превърнала въ една роза.

Действително, отечеството на розовата поезия е Персия. Единъ голѣмъ обожателъ на персийската поезия сравнява сжщата, въ цѣлостта ѝ, съ една богата розова градина, въ която денемъ и нощемъ се разнася жалната любовна пѣсенъ на славея. Розата е била винаги любимото цвѣте на персийцитѣ. Въ околността на Ширазъ, родния градъ на най-значителния персийски поетъ, Хафисъ, пролѣтния блѣсъкъ на розата е много развитъ. Стари и нови пжтешественици не могатъ да прославятъ достатъчно прелестта му. Хербертъ на пр. е убеденъ, че околността на Ширазъ осжществява идеитѣ на елегията на римския поетъ Тибулий, снова божественно мѣсто, „където при сладка птича пѣсенъ се люшкатъ игриви хора, надъ благоухани розови килими“.

И гърцитѣ сж виждали въ розата красиво пролѣтно цвѣте.

Вижъ, какъ Харититѣ*),

Когато пролѣтъта се завръща,

Цѣли се покриватъ съ рози.

(Анакреонъ).

Не по-малко вижда славянинътъ въ времето на розитѣ, времето на пролѣтъта и любовта.

Турцитѣ виждатъ въ розата едно свещено цвѣте, цвѣте на пророка, тѣй като, споредъ едно предание, бѣлата роза произхожда отъ капкитѣ потъ на пророка. Много често се срѣща името на розата въ поезията на тоя народъ.

Споредъ пѣсенъта на Анакреона, розата се образувала отъ пѣната, която покриваше тѣлото на Афродита**), когато тя излизала отъ морето; и бѣла, като морската пѣна, бѣ първата роза. Но, когато тази богиня се притече на помощъ

*) Грѣцки грации.

**) Грѣцката богиня на красотата и любовта.

на наранения отъ глиганъ Адонисъ*), кракътъ ѝ се одращи съ тръна на единъ розовъ храстъ, а кръвта на богинята на любовта капна върху бѣлитъ рози, които оттогава блѣстятъ въ нѣженъ червенъ цвѣтъ.

По-къснитъ латински поети казватъ, че розитъ произлизатъ отъ топлитъ цѣлувки, съ които Венера**) поздравя Адониса. Споредъ другитъ предания Амуръ (богъ на любовта) е случайния творецъ на червената роза. При пиршеството на боговетъ, малкия богъ на любовта разлѣ една чаша, пълна съ нектаръ. Напитката на небеснитъ се разлѣ върху бѣлитъ безъ миризма рози на Олимпа***), чашкитъ на които скоро се напълниха съ нежна червенина и очарователно благоухание. Споредъ другитъ предания, първия розовъ цвѣтъ се разви на шипката, когато Афродита я напръска съ нектаръ.

Безбройни пѣсни сж посветявани на розата въ дългия периодъ отъ 2 000 год., и цѣли томовете биха се напълнили, ако да се събере всичката поезия.

Въ Китай розата се отгледва отъ най-старитъ времена. Великиятъ учителъ на правоучението, Конфуций, по правилата на който въ Китай още днесъ се управлява, възпѣва розата вече въ съчиненията си. Въ библиотеката на китайскитъ царе се намиратъ 600 книги, само за рози и кулурата имъ.

Въ книгата на мъдростта се споменава: „Нека да носимъ вѣнци отъ млади рози, преди да сж увѣхнали“.

Старогръцкитъ писатели казватъ, че розата произхожда отъ островъ Кitera, където богинята Венера особено много се почита. Чакъ презъ време на троянската война розата се разпространила на Пелопонеса и Атика.

Ахилевиятъ щитъ билъ украсенъ съ рози и съ рози били смѣсени благоуханията, съ които Афродита балсамира Хекторовия трупъ.

Сафо**** (600 год. пр. Р. Хр.) е първата, която нарича розата „царица на цвѣтията“ и „роза на поезията“. При римлянитъ розата много се уважавала. Триумфаторътъ, който се покачвалъ на капитола, носилъ розови вѣнци, а колата му била украсена съ рози. При веселитъ пиршества на римлянитъ, розитъ играли голѣма роля и употреблението имъ се изразявало въ почти немислима разточителностъ. Столовата на императора Неронъ бѣ прочута по художествената си обстановка. Таванътъ и една частъ отъ стенитъ се вѣртѣли около масата и представлявали разнитъ годишни времена, при което, вмѣсто дъждъ и градъ, върху гоститъ се изсипвали огромни количества рози. Императорътъ Хелиогабалъ,

*) Хубавецъ въ гръцката митология, въ когото се влюби Афродита.

**) Богинята на любовта и красотата при римлянитъ.

***)) Жилище на боговетъ.

****) Писателка отъ Лесбия.

казватъ, изсипвалъ толкова много рози отъ горе върху масата, щото нѣкой отъ гоститъ се задушили. По улицитъ имало по нѣкога упоителна миризма отъ рози. Огромни плантации на рози доставяли за тая целъ цвѣтове. Мартиали веднѣжъ се провикналъ: „Пратете ни жито, египтяни, ние ще Ви дадемъ за това рози“.

При едно пиршество, което Клеопатра дала въ честъ на Антоний, подътъ на столовата билъ покритъ единъ аршинъ високо съ рози и, за да може да се върви, отгоре били поставени мрежи.

Обичаятъ да се посипватъ гробоветъ съ рози е старъ. Въ староримско време цвѣтията върху гробоветъ представлявали единъ видъ останки на умрелитъ и за това се гледало на тѣхъ като нѣщо свещено. Проклеванъ билъ всѣки, който пропусналъ задължението си да украсява гробоветъ. Колко много се уважаватъ розитъ при римлянитъ, може да се види отъ намѣренитъ надгробни камъни, върху които е написано следното: „Sparge, precor, rosa supra mea busta, viator“, съ което се умолява всѣки минаващъ да посипва гроба съ рози.

При все, че тогавашнитъ връзки между народитъ били много слаби, любопитството къмъ розата се разпространило на всѣкжде. На изтокъ, при управлението на римлянитъ, розата била доста разпространена, защото още тогава се добивало отъ нея розовото масло.

Кръстоноснитъ походи донесли много (въ Европа до тогава непознати) видове рози въ Германия и Франция.

Розата е била винаги символъ на радостъ и щастие. Такава е тя и у насъ и въ нашата псезия днесъ.

История на билкарството

Растителността се е появила на земята преди човѣка, и нейния развой е много интересенъ. Търговията съ растения, семена и плодове датира много отдавна.

Старитъ финикийци, които се славятъ като първи търговски народъ на древността, между другитъ си стоки, сж разнасяли изъ Европа и Африка и сж търгували и съ украсни растения и семена.

Петъ вѣка преди Христа Ксенофонтъ е приготвявалъ опиумъ, а Хипократъ е написалъ първия обемистъ трудъ, въ който разглежда повече отъ 200 различни растения, като ги разпредѣля на групи въ зависимостъ отъ тѣхното действие. Малко по-късно, Аристотелъ е написалъ първия трактатъ по естествена история, въ който третира всички познати до тогава растения, като за нѣкой отъ тѣхъ дава и начина на употребата имъ.

Отъ незапомнени времена (преди повече отъ 6,000 год.) културната соя се отглежда въ Китай и съседнитъ страни, за което свидетелствуватъ китайскитъ данни. Благоприятнитъ почвени и климатически условия на Япония и Корея сж съдействували за разпространение на соевата култура и въ тази страна съ голѣмъ успѣхъ.

Въ миналото много държавни първенци, велики личности, монаси, като и широкитъ народни маси сж ползвали отъ билкарството. Китайскитъ императоръ Чинъ-Конгъ, 3,000 год. преди Христа, е познавалъ около сто лѣковити билки. И споредъ историческитъ данни, той и императоръ Хаунъ-Ти (2637 год. преди Христа), се считатъ първитъ специалисти въ народната медицина.

Индийскитъ учени Ли-чи-чипъ и неговиятъ синъ написали книга — енциклопедията Пентъ — саокандъ-му, едно класическо издание, отъ която книга, 20 коли (18—38) били посвѣтени на народната медицина. Древнитъ асирийци, халдейци, персийци, мидийци и други народи отъ изтокъ сж взели медицинската наука отъ Египетъ чрезъ евреитъ, а така сжщо и отъ Индия. Отъ Египетъ медицината преминала въ Гърция. Орфей, поетъ и лѣкаръ, известниятъ древногръцки философъ и математикъ Питагоръ (живѣлъ 504 — 544 год. преди Христа) и най-сетне Хипократъ сж знаели за действието на опиума, червения кантарионъ и пелина (500 години преди Христа).

Днесъ вече билкарството е цѣла наука, и лѣкуването съ билки доби право наредъ съ научната медицина. Създаде се напоследъкъ и законъ за лѣчебнитъ и благоуханни растения у насъ и подготовката имъ. Ето защо, необходимо е да надникнемъ и въ историята на билкарството, нова земеделска и при това много доходна култура у насъ и се поучимъ отъ това древно минало.

За отглеждане на овощнитъ дървета и храсти, което обхваща и рѣзитбата, сжществуватъ писмени паметници отъ много отдавна. Отъ изображението се вижда, напр., че 2000 год. преди Р. Хр. въ Вавилонъ сж познавали опрашването на цѣттоветъ на фурмата; това свидетелствува достатъчно ясно за едно добро развитие на овощарството тогава. Египтяни, индийци и персийци сж оставили сжщо изображения на овощни дървета. Може съ основание да се предполага поради това, че тогава и рѣзитбата на овощнитъ дървета е била позната на стария свѣтъ. (Изъ „Рѣзитбата на овощ. дървета“ отъ Дим. Бойковъ 1941 г.).

Отъ дивитъ животни до домашния добитъкъ

Първитъ люде не сж имали домашни животни. Тъ сж убивали дивитъ животни, месото на които е служало за храна, а кожата за облѣкло. И нашитъ домашни животни, каквито ги имаме днесъ, сж опитомени диви животни презъ разни времена отъ разни народи. Най-важнитъ отъ домашнитъ животни, споредъ научнитъ изследвания, сж били опитомени въ времето между седмия до втория вѣкъ преди Христа.

Развъждането и използването на животнитъ отъ човѣка датира много отдавна — още отъ най-отдалеченитъ времена на човѣшката история. Точно кога и какъ е станало опитомяването на полезнитъ домашни животни (говедата, овцата, козата и др.) не може съ положителностъ да се каже, обаче все пакъ отъ намѣренитъ паметници се установява, че още предисторическия човѣкъ е зналъ вече да развъжда и отглежда полезнитъ животни, както и да използва тѣхнитъ продукти — месо, млѣко, кожи и др.

По късно, у почти всички древни исторически народи, като египтянитъ, асиро-вавилонцитъ, евреитъ, перситъ и т. н. животновѣдството е било силно развито и на голѣма почитъ. Нѣщо повече, много отъ животнитъ сж били обожавани, а нѣкой отъ тѣхъ (свещениятъ бикъ и др.) сж били истински божества, на които хората сж се кланели, принасяли жертва, устройвали празници и пр.*).

*) Българинтъ издигналъ въ култъ ония животни, съ които той си помага при оране на земята, при сѣене, при събиране на плода и т. н. На първо мѣсто сж конетъ, воловетъ и кравитъ. Стопанинтъ трепери надъ коне, волове и крави — тия незамѣними негови помощници. Съ особена почитъ българинтъ се отнасялъ къмъ конетъ още отъ най-старо време. Българитъ не слизали отъ конетъ. Въ народния епосъ коньтъ (въ пѣснитъ за Крали Марко) не само носи своя стопанинъ, но му дава съвети (коньтъ е разумно животно) какъ да победи своя неприятель или какъ да избѣгне удара му.

Българинтъ въ началото на пролѣтъта отдава почитъ на земята и коня, на работния добитъкъ. Тази почитъ става на Тодоровденъ. Съ Тодоръ ванѣня старитъ божества, покровители на земя, зеленина и добитъкъ.

Въ много мѣста на царството народнитъ маси, които тачатъ традиционнитъ празници, устройватъ препускания на коне. Въ тоя денъ излиза мало и голѣмо да види кой най-добре е хранилъ и коне и волове. Стопанинтъ на онзи конъ, който надмине всички, се похвалява отъ всички. Въ неговия домъ се събиратъ цѣлата дружина, слагатъ трапеза, разчупватъ свещения хлѣбъ, ядатъ и пиятъ въ честь на земята и деня на коня. Така народтъ празнува началото на пролѣтъта, Богочовѣкътъ умрѣлъ — възкрѣсва. . . Плачътъ се замѣня съ веселие. Природата ликува. Настъпва възкресение за всички. Смъртъта е победена. Ето дълбокия смисълъ на култа къмъ земята и домашнитъ животни.

Различни предположения има по какъв начинъ сж били опитомявани първитѣ домашни животни. Нѣкои учени мислятъ, че животнитѣ сами сж потърсвали защитата на човѣка отъ глада или отъ други злини, а човѣкътъ отъ милосърдие е започналъ да ги пази и се грижи за тѣхъ. Други учени мислятъ, че причината за опитомяването на животни е била религиозната нужда да се принасятъ като жертви на боговетѣ животни и човѣкътъ е билъ принуденъ да ги има винаги готови при себе си. А трети пъкъ мислятъ, че нуждата да има осигурена храна, когато не ще може да се набавя такава съ ловъ, е карала човѣка да хваща младитѣ животни, да ги затваря и да ги държи като резерва за гладни дни. Но каквато и да е била истинската причина за опитомяването на домашнитѣ животни, дали е била една отъ посоченитѣ по горе или сж били и тритѣ заедно, за насъ е ясно, че човѣкътъ е виждалъ голѣма полза отъ животнитѣ, още повече, когато разбиралъ, че и затворени тѣ продължаватъ да се размножаватъ, и че могатъ да бждатъ използвани за месо и млѣко, и той започналъ да се усигорява все повече съ животни и отъ скитникъ — номадъ е започналъ да става засѣдналъ, стопанинъ — скотовъдецъ. Разбира се, че този процесъ е билъ много дълъгъ и хиляди години сж се изминали, докато домашнитѣ животни, каквито ги знаемъ днесъ, сж били опитомени и докато сж се получили животинскитѣ раси, които днесъ познаваме.

Старитѣ народи сж знаели, че нашитѣ домашни животни сж били нѣкога диви, които съ голѣмъ трудъ и постоянство сж опитомени отъ хората и превърнати въ домашни. Аристотель, Варо и Плиний ни даватъ много ясно показания за произхождението и опитомяването имъ. За доказателство на горното, тѣ казватъ, че, едновременно съ опитоменитѣ домашни животни, сж се въдили сжщо такива и въ диво състояние.

Храненето на животнитѣ въ старо време е било много престо. Лѣтно и зимно време добитъкътъ е прекарвалъ на паша, само въ твърде лошо време той се е отчасти подхранвалъ.

Старитѣ народи сж имали доста добри познания и отъ хигиената на животнитѣ, модерни обори и пр.

При развъждането на животнитѣ въ старо време се е обръщало внимание тоже и на тѣлесната конструкция, формата и характерътъ на животното. Когато се е желаяло да се получи известенъ косъмъ, избирали сж животни съ косъмъ отъ сжщия цвѣтъ.

(За по-вече подробности вижъ 1-та часть на книгата).

Бубарство и черничарство

Копринената черничева буба (*Bombix-mori*) произхожда отъ Китай, кждето е живѣла въ диво състояние. Началото на нейното опитомяване датира около 4,500 год. преди Христа. Първа обаче, която открива изкуството за отмотаване на пашкулитѣ и използване на копринената нишка за платове, е била китайската императрица Селенг-Ши, която въ 2650 г. пр. Хр., по съветитѣ на своя мжжъ, императора Хоан-Ти, отхранва буби въ царския дворъ. Затова нейно откритие императрицата бива наречена отъ последующитѣ поколения „Богиня на копринената буба“.

Трѣбва да се забележи, обаче, че бубохраненето въ своето начало е било привилегия само на царския дворъ: Само дамитѣ отъ чиста царска кръвъ, отъ благороднитѣ семейства и министерскитѣ дъщери сж имали право, подъ ръководството на императрицата, да отхранватъ буби. Постепенно обаче, бубохраненето преминава последователно въ ръцетѣ на принцетѣ, висшитѣ офицери и пр. и въ подолнитѣ чинове, като по този начинъ се демократизирва. Въ сжщото време, обаче, въ Китай се усъвършенствува и изкуството за тъкане на копринени платове.

Въ продължение на 30 столѣтия, както бубохраненето, така и копринарството остава въ страната, неизвестно за другитѣ народи. Изработенитѣ копринени платове, съ дълги керзани, се изнасяли и продавали на другитѣ народи. Така въ Китай се създава една златоносна индустрия, която китайцитѣ пазили най-ревностно.

Едва въ 5-я вѣкъ сл. Хр. въ 419 год. една китайска принцеса, омжжена въ една съседна държава, пренася за пръвъ път бубени семена въ страната, въ която е отишла, а съ това пренася и изкуството за отхранване на бубитѣ и тъкането на коприненитѣ платове.

По-късно този малъкъ народъ, подъ влиянието на хунскитѣ нашествия, напуска собственото си отечество и се преселва въ друга по спокойна област на Персия, наречена „Serinde“, като се отдава на сжщото занятие бубарство, пазейки го тайно отъ своитѣ съседи.

Въпрѣки всички грижи, обаче, въ 552 год., двама монаси отъ Византия, споредъ историка Прокопий, които отиватъ да проповѣдватъ Християнското учение на Изтокъ, успѣватъ да пренесатъ въ Константинополъ, въ своитѣ бастуни, семена отъ черници и буб. семе. Заедно съ семената, тѣ донасятъ и знанията за отхранването на бубитѣ, отмотаването на пашкулитѣ и тъкането на коприната. За този подвигъ тѣ

биватъ богато възнаградени отъ императора Юстинианъ. Пренесенитъ семена даватъ началото на пашкули и бубохраненето бързо се разпространява по цѣла Европа. То прониква въ Гърция, въ Арабия, отъ кждето се пренася въ 8-я вѣкъ въ Испания.

Въ България черницата и бубитъ сж пренесени, по всѣка вѣроятностъ, още по времето на Византийската империя. Развъждането на черниции и отглеждането на бубитъ сж били любими занятия на нашитъ прадѣди и дѣди, особено въ населенитъ центрове при политъ на планинитъ въ страната ни. Въпрѣки налагания отъ турцитъ десетъкъ върху пашкулитъ, бубарството въ страната ни до освободителната война е било въ цвѣтуеще състояние. Това се потвърждава отъ пжтешественика Каницъ, който при посещението си на гр. Вратца презъ 1871 г. е констатиралъ, между другото, че само отъ тоя градъ сж изнасяни годишно по 2,000 оки сурова коприна и по 12,000 оки сухи пашкули, представляващи около 77,000 кгр. прѣсни пашкули. Отъ тогава сж останали старитъ черничевы градини и много кокониери, (фабрики за печене, сушене, почистване и сортиране на пашкулитъ), които се срѣщатъ въ нѣкои градове и села на северна и южна България*).

Къмъ историята на птицевѣдството**)

Птицевѣдството датира още отъ най-старитъ времена. Първобитнитъ хора не сж чувствували нужда отъ птицитъ, но съ тѣхното приближаване около жилищата, поради чувството на обичъ, красота, забава и др., хората започнали да ги обсебватъ. По тѣкъвъ начинъ домашнитъ птици постепенно сж станали известни на всички стари народи, които започнали да ги отглеждатъ. По идолопоклонскитъ обичаитъ сж вързали, че и птицитъ, както другитъ животни, сж носители на разни духове и затова сж имъ служили повече за изпълняване на религиознитъ имъ обряди. Египтянитъ сж обожавали най-много гжската, което е видно по изображения на тѣхнитъ гробници. Тъ сж си служили съ голѣми люпилни — печи за изкуствено развъждане на птици. Китайцитъ сж почитали гжската и пауна и люпилницитъ си за изкуствено развъждане ги правили отъ плетени кошове, като сж ги измазвали отъ вътре съ глина, а топлината произвеждали посрѣдствомъ животински торове. Индийцитъ сж развъждали и почитали кокошката. Финикийцитъ, асирийцитъ и перситъ — повече гълъба.

*) Въ Търново е имало даже 2 филатории (фабрики за отмотаване на пашкулитъ), отъ кото едната е била снабдена съ модерни италиянски басини отъ системата à la tavelle и е работила до възстанията за освобождението ни отъ турското владичество.

**) Споредъ Ст. Наревъ и др.

Гърцитъ — гълъба, кокошката и гжската, като ги счили и за свещени. На бога Ескулапъ принасяли жертва черенъ пѣтелъ. Историята отбелязва, че Сократъ, преди изпиване отровата, спомнилъ на приятелитъ си, че на Ескулапъ дължи единъ пѣтелъ. Въ Спарта, на бога Марса сж правили жертвоприношения птици. Омиръ въ Одисеята разправя за жената на Одисея Пенелопа, че е отглеждала въ двора си двајсетина гжски, на които много се радвала. Развъждали сж птици и евреитъ, на които Моисей имъ е отредилъ какъ да ги използватъ — колятъ, която традиция изпълняватъ и до днесъ. Повече е било развито птицевѣдството у римлянитъ, които при започване на война и др. важни събития сж принасяли за жертва и птици. Постепенно то се е превърнало въ друга цель. Започнали усилено да отглеждатъ птици за консумиране и задоволяване нуждитъ си отъ месна храна. Трапезитъ почнали да се отрупватъ съ разнообразно приготвени птици. Това продължавало и е стигнало до такива размѣри, щото Плиний (1050 г. пр. Пр.), е издалъ законъ, съ който се забранявало използването повече отъ една угоена птица на трапезата. Образувани били тогава специални заводи за развъждане и уговяване на птицитъ, даже и станции за проучване птицевѣдството отъ учени хора. Освенъ домашнитъ птици били развъждани и други: яребици, пѣдпѣдци, чучулиги, дроздове, косове, славеи и др., които служили като деликатесъ на угощения у боговетъ. Въ цѣлата Римска империя е цвѣтѣло птицевѣдството презъ всичкитъ вѣкове до разпадането ѝ.

И турцитъ въ птицевѣдството не сж останали назадъ. Знаменититъ птичници на султанитъ никой други владѣтель не могълъ да конкурира. Имало е специални хора (догандичи) за отглеждане на птици за ловъ и спортъ. Отъ любовъ къмъ домашнитъ птици — повече заради спорта сж развъждали и въвеждали разни видове и раси, отъ които и до днесъ още сж запазени тукъ тамъ следи.

Историята на тютюня

Общо известно е, че тютюнътъ произхожда отъ Южна Америка, обаче и до днесъ още не е установено точно отъ кжде? Дали отъ о. Юкатанъ, Куба или отъ нѣкой другъ Хавайски островъ?

Нѣкои историци твърдятъ, че произхожда отъ о. Куба, други въобще отъ Хавайскитъ острови, кждето е забелязано отъ една експедиция да се пуши тютюнъ увитъ въ видъ на пура. Трети твърдятъ, че произхожда отъ о. Табако, тѣй като и европейското му име — табакъ, е сходно съ името на острова.

Знае се само това, че тютюнътъ е откритъ и пренесенъ отъ екипажа на Христофоръ Колумба, и то по доста оригина-

наленъ начинъ. Слизайки на суша въ новооткритата земя, боцманътъ на Колумбовия корабъ, Родриго де Херецъ, попадналъ на едно туземно племе, кждето се представилъ за „Кралъ на бѣлитъ търговци“, следствие на което билъ поканенъ да участвува въ съвета на старейшинитъ. И както е билъ обичая, запалили „пипата“ (лулата) на мира, която била раздавана отъ уста на уста да се пуши отъ Та Ба Ка. (Тревата на мъдростта), която попаднала и въ ржцетъ на Де Херецъ. Но какво е било неговото очудване, когато дръпналъ дима въ устата си, напълнили се очитъ му съ сълзи и го обхванало едно замаяване. Много му се харесало, та повторилъ и потретилъ. Останалъ очарованъ отъ това и поискалъ да му позволят да занесе на екипажа си отъ тревата. Опитали останалитъ моряци отъ тази „Божествена“ трева и хукнали да я търсятъ. И следъ като я намѣрили, взели много корени, заедно съ земята около тѣхъ, и ги занесли на кораба, отъ кждето после ги пренесли въ Испания и Португалия. Посадена въ Португалия тази трева бърже се прихванала и развила, особено въ градината на Френското посолство, кждето билъ посланикъ г. Жанъ Ф. Никко. Последниятъ по това време страдалъ отъ тежка, южна болестъ и понеже опиталъ много и различни срѣдства, решилъ да опита и лѣкуване съ тютюнъ, като налагалъ болното си мѣсто съ сварени тютюнови листа. И станало чудо! Не следъ дълго ранитъ му оздравѣли, благодарение на което се прославила новодонесената билка. По този начинъ обявили Та Ба Ка за чудотворна билка, която почнала да се търси по всички тогавашни пазари, особено по пристанищата. Но както при всѣки търсенъ артикулъ, така и съ тютюня, почнало да се спекулира, което дало поводъ да се забрани неговата употреба. Споредъ Кралската повеля, могло да се употребява „Та Ба Ка“ само въ опредѣлената отъ лѣкаря доза и да се купува отъ аптеката. Инакъ любителитъ на тютюнъ, щомъ се заварели да го употребяватъ бивали хвърляни въ тъмница, кждето прележавали по 10 и повече години.

Това, обаче не било достатъчно, тъй като тютюнътъ билъ признатъ и като лѣкарство. Употребявалъ се, въпрѣки кралската повеля, отъ всички и за всичко. Едни, страдащи отъ кожни болести, се налагали съ него, други, боледуващи въ устата, дъвчели, а трети, боледуващи въ носа, просто сж смъркали тютюневия прахъ, което вече е останало като неизкоренимъ навикъ. Особенно това се среща у моряцитъ и пристанищнитъ работници.

Виждайки безсилието си да забрани употребата на тютюня, хитриятъ кардиналъ на Франция, Ришельо, обложилъ съ огроменъ данъкъ употребата на тютюна, което донесло грамадни приходи на държавата. Така се е създадъ и първиятъ монополъ за тютюна.

Изъ книгата на книгитъ.

Земедѣлието и скотовѣдството споредъ Библията

— Следъ това Господъ Богъ взе човѣка (когото създаде) и го посели въ Едемската градина да я обработва и да я пази (Битие 2 т. 15 ст.).

— Тогава Господъ Богъ го изпжди отъ Едемската градина, да обработва земята отъ която бѣ взетъ (Битие 3 гл. 23 ст.).

— Роди още и братъ му Авела. И Авелъ стана пастиръ на овци, Каинъ бѣше земедѣлецъ (Битие 4 гл. 2 ст.).

— Ной почна да обработва земята и посади лозе (Битие 9 гл. 20 ст.).

— А надъ ония които боравиха съ полски работи, съ земедѣлие, бѣше Езрий, Хелуовъ синъ. Надъ лозята — Семей отъ Рама, надъ виннитъ складове въ лозята — Завдий отъ Шефалъ (I лѣт. 27 гл. 26 — 31).

— Възгради кули и въ пустинята и изкопа много кладенци, понеже той имаше много добитѣкъ, както въ низинитъ, тъй въ равнината, и земедѣлци и градинари по планинитъ и на Кармилъ, понеже обичаше земедѣлието (II лѣт. 26 гл. 10 ст.).

— Който работи земята си ще се насища съ хлѣбъ, а който върви по стѣпкитъ на бездѣлницитъ, е малодушенъ. (Комуто е драго да губи време подиръ вино, той ще остави въ кщата си безчестие (Пр. 12 гл. 11 ст.).

— Ето ние връзваме снопи срѣдъ полето; и моятъ снопъ се издигна и се изправи, а вашитъ снопове се наредиха наоколо и се поклониха на моя снопъ (Бит. 37 гл. 7 ст.).

— И каза Йосифъ на народа: ето купихъ сега васъ и земята Ви за фараона; ето ви семе, засѣвайте земята (Бит. 47 гл. 23 ст.).

— Ако се появи огънь и обхване трънето и изгори кръстцитъ или класоветъ, или нивата, то оня който е причинилъ тоя пожаръ, да заплати (Исх. 22 гл. 6 ст.).

— Пазете моитъ наредби; не свождай добитѣка си съ друга порода, не засѣвай нивата си съ два рода семена; дрехи отъ разнородна прежда, отъ вълна и ленъ не обличай. (Лев. 19 гл. 19 ст.).

— Шестъ години засѣвай нивата си и шестъ години режи лозето си и прибирай плодетъ имъ. (Лев. 25 гл. 3 ст.).

— Защото земята въ която отивашъ да я завладеешъ не е като Египетската земя, изъ която излѣзохте, дето ти като посѣнешъ семето си, напояваше (я) съ нозетъ си, като зеленчукова градина (Втор. 11 гл. 10 ст.).

— И на сжия денъ преди залъзъ слънце, казаха му гражданитѣ: що е по-сладко отъ медъ и що е по-силно отъ лъвъ? Той имъ каза: да не бѣхте орачи съ моята телица, не бихте отгатнали гатанката ми (Сжд. 14 гл. 18 ст.).

— Той отиде и начена да бере на една нива класове подиръ жетваритѣ. И оказа се, че тая нива принадлежеше на Воаза, който бѣше отъ племето Елимелхово (Рутъ 2 гл. 3 ст.).

— Ето Воазъ, съ чиито слуги бѣше ти, е нашъ роднина; тая нощъ той отвѣва ечемикъ на гумното (Рутъ 3 гл. 2 ст.).

— И той тръгна отъ тамъ и намѣри Сафатовия синъ Елисея, когато орѣше; дванадесетъ двойки (воллове) имаше той и самъ бѣше при дванадесетѣхъ. Минавайки край него, Илия хвърли кожуха си върху му (3 царъ 19 гл. 19 ст.).

— Можешъ ли превърза съ вжже еднорогъ о брѣздата и ще брани ли следъ тебе нивата? (Йовъ 39 гл. 10 ст.).

— Намисли си за нива и придобивай я; отъ плода на ржцетѣ си насажда лозе (Притчи Соломонови 31 гл. 16 ст.).

— Който наблюдава вѣтъра нѣма да сѣе, и който гледа на облацитѣ нѣма да жѣне. (Екл. 11:4).

— Както не знаешъ пѣтищата на вѣтъра, нито какъ се образуватъ кости въ утробата на трудната жена, тъй не можешъ да знаешъ и дѣлата на Бога, който върши всичко. (Екл.).

— Сутринъ сѣй семето си и вечеръ не давай почивка на ржката си, защото незнаешъ едното ли, или другото повече ще успѣе или едното и другото ще бждатъ еднакво добри. (Екл. 11 гл. 4—6 ст.).

— Той го ограда и очисти отъ камъни, насади въ него отборъ лозови прѣчки и съгради кула по срѣдата му, изкопа въ него линъ и се очакваше да роди добро грозде, а то роди диво грозде. (Исаия 5 гл. 2 ст.).

— И сега ще ви кажа какво ще направя съ лозето си: ще му махна оградата и то ще бжде опустошено, ще му разруша стени и ще бжде тъпкано. (Исаия 5 гл. 5 ст.).

— И ще го оставя да запустѣе, нѣма ни да го рѣжатъ, ни ще го копаятъ — и ще обрасне то съ тръне и бодили и ще заповѣдамъ на облацитѣ да не изливатъ дъждъ върху него. (Исаия 5 гл. 6 ст.).

— Сжщото ще бжде както подиръ събиране жито отъ жетваря, кога ржката му пожъне класоветѣ и кога събератъ класове въ Рафаимската долина. (Исаия 17 гл. 5 ст.).

— Земецѣлецътъ винаги ли оре, за да посѣе, винаги ли бразди и брани земята си. (Исаия 28 гл. 20 ст.).

— Блаженни вие които сѣете при всички води, които не превоздате тамъ нозетѣ на вола и осела. (Исаия 32 гл. 20 ст.).

— И пакъ ще сядишъ лозя по самарийскитѣ височини, лозаритѣ които ще го сядятъ сами и ще се ползватъ отъ тѣхъ. (Иеремия 31 гл. 5 ст.).

— И кжщи не правете и семена не сѣйте, и лозя не насаждайте и недейте ги има, но презъ всички дни на живота си живѣйте въ шатри за да проживѣте дълго на тая земя, гдето сте чужденци. (Иеремия 35 гл. 7 ст.).

— И ще имате другъ орелъ съ голѣми криле и бухлестъ, и ето тая лоза се привлѣче къмъ него съ коренитѣ си и простре къмъ него прѣчкитѣ си за да я полива изъ браздитѣ на разсадника си. (Езекия 17 гл. 7 ст.).

— Ефремъ е обучена юница, навикнала да вършее и азъ самъ ще туря хомота на тлѣстата му шия. Ефрема ще яздатъ. Нуди ще оре, Яковъ ще брани. (Осия 10 гл. 11).

— Ето, ще настѣпятъ дни, казва Господъ, когато орачъ ще завари още жетваря и тъпчашиятъ грозде — сѣяча; а планинитѣ ще пушатъ гроздовъ сокъ и отъ всички хълмове ще потече. (Амосъ 9 гл. 13 ст.).

— Затова ще направя Самария купище развалини въ полето мѣсто за насаждане лозе, ще срина камънитѣ ѝ въ долината и ще разголя основитѣ ѝ. (Михей 1 гл. 6 ст.).

— Лопатата е въ ржката му той ще очисти гумното ви и ще събере житото си въ житницата, а плявата ще изгори съ неугасимъ огънь. (Мат. 3 гл. 12 ст.).

— Погледнете птицитѣ небесни, че не сѣятъ, нито жнатъ, нито въ житници събиратъ и вашия отецъ небесенъ ги храни. Не сте ли вие много по-ценни отъ тѣхъ? (Мат. 6 гл. 26 ст.).

— И говори имъ много съ притчи, като казваше: ето излѣзе сѣячъ да сѣе. (Мат. 13 гл. 3 ст.).

— Други притчи имъ предложи той като каза: Царството небесно прилича на човѣкъ посѣялъ добро семе на нивата си и когато човѣцитѣ спѣха дойде врагътъ му и посѣя между житото плѣвели па си отиде; а когато израсте злакътъ и даде плодъ, тогава се появиха и плѣвелитѣ. И като дойдоха слугитѣ на стопанина, рекоха му: господарю нали добро семе посѣя на нивата си? Откъде сж прочее въ нея тия плѣвели? А той имъ рече: врагъ човѣкъ е сторилъ това. Слугитѣ пакъ му рекоха: Искашъ ли да отидемъ и да ги оплѣвимъ? Но той рече: не, за да не би като скубите плѣвелитѣ да изкубните заедно съ тѣхъ и житото. Оставете да расте и едното и другото заедно до жетва, а по жетва ще река на жетваритѣ: съберете първомъ плѣвелитѣ и ги свържете на снопове, за да се изгорятъ, а житото приберете въ житницата. (Мат. 13 гл. 24—30 ст.).

— Сольта е добро нѣщо, но ако сольта изгуби сила, съ какво ще бжде подправена? Нито за земя, нито за торъ е годна; изхвърлятъ я навънъ. Който има уши да слуша нека слуша! (Лука 14 гл. 34 и 35 ст.).

— Кой отъ васъ кога се завърне отъ полето неговъ слуга, орачъ или овчаръ веднага ще му рече: върви седни на трапезата. (Лука 17 гл. 7 ст.).

— Кой войникъ служи нѣкога на свой разноски? Кой сади лозе и не яде отъ плода му? Или кой пасе стадо и не яде отъ млѣкого на стадото? (Кор. 9 гл. 7 ст.).

— И тъй вземете направете една нова кола и вземете две първескини крави на които хомотъ не е туряно и впрегнете кравитѣ въ колата, а телетата имъ отведете отъ тѣхъ въ кѣщи. (I Царь 6 гл. 7 ст.)

— И всички израилтяни трѣбваше да ходятъ при филистимци да клепятъ своитѣ палежници, черясла и търнакопи, колчемъ се настѣрбваше острието на палечницитѣ, черяслата, вилитѣ и брадвитѣ, или пѣкъ трѣбваше да се наострятъ остениитѣ. (I Царь 13 гл. 20 и 21 ст.)

— И народа който бѣ въ него, изведе и го прекара презъ триони, презъ желѣзни дикани, презъ желѣзни бравди и го хвърли въ пещъ за печене на тухли. Тѣй постѣпи той съ всички амонитски градове. Следъ това Давидъ се върна съ цѣлия народъ въ Иерусалимъ. (II Царь 12 гл. 31 ст.)

— И на една отъ планинитѣ, които сж били разчиствани съ търнокопъ, не ще идешъ поради страхъ отъ глогъ и трѣнакъ: тамъ ще изкарватъ говеда и дребенъ добитѣкъ ще тѣпче. (Исай 12 гл. 25 ст.)

— Защото предъ гроздоберъ, когато лозето прецѣвти и гроздътъ захване да узрѣва, той ще отреже съ косеръ прѣчкитѣ и ще ги отнеме и ще окастри издѣнкитѣ. (Исай 18 гл. 5 ст.)

— Защо не се вършѣ кжклица съ диканя, нито колело отъ кола се завърта върху кимионътъ, но съ тояги се очуква кжклицата, и съ прѣтъ кимионътъ. А житото на хлѣба се стрива. (Исай 28 гл. 27 и 28 ст.)

— И воловетѣ и ослитѣ като обработватъ нивитѣ ще ядатъ посолена кърма, очистена съ лопата и вѣяло. (Исай 30 гл. 24 ст.)

— Ето азъ ти направихъ остра диканя, нова, назжбена, ти ще вършеешъ и стривашъ планини и хълмоветѣ ще направишъ като мекина. (Исай 41 глава 15 ст.)

— Прековете ралата си на мечове и сѣрповетѣ си на копия. Слабия нека казва „силенъ съмъ“. (Йонъ 3 гл. 10 ст.)

— Защото ето, Азъ ще заповѣдамъ и ще прѣсна дома Израилевъ по всички народи, както се прѣска зърна въ решето и нито едно не пада на земята. (Амосъ 8 гл. 9 ст.)

— Той ще сжди много народи и ще избличи много племена до далечни страни; ще прековатъ мечоветѣ си по ораля и копията си на сѣрпове: народъ противъ народъ не ще дигне мечъ и нѣма вече да се учатъ на войни. (Михей 4 гл. 3 ст.)

— Лопатата му е въ ржката му и той ще очисти гумното си и ще събере житото си въ житницата си, а плѣвата ще изгори съ неугасимъ огънь. (Мат. 3 гл. 12 ст.)

— Но Исусъ му каза: Никой който е сложилъ ржката си върху ралото и погледва назадъ, не е годенъ за царството Божие. (Лука 9 гл. 62 ст.).

— А въ седмата година нека бжде сѣбота — почивка на земята, сѣбота Господня; нивата си не засѣвай и лозето си не режи. Ако ли кажете: какво ще ядемъ презъ седмата година, когато не ще сме сѣяли, нито прибирали произведенията си? Тогазъ ще проводя благословението си на васъ въ шестата година и ще направя произведенията за три години — ще ядете вежди жита. (Лев. 25 гл. 4 и 20 ст.)

— Не ори съ волъ и оселъ наедно. (Втор. 22 гл. 10 ст.)

— И отъ това първо поражение нанесено отъ Йоанатана и оржженосеца му, паднаха до двацѣ души върху половина нива, обработвана отъ двойни волове въ единъ день. (I Царь 14 гл. 14 ст.). — (около 1/2 увратъ земя).

— Колко съмъ виждалъ които сж орали нечестие и сѣяли зло: него пожъватъ. (Йов. 4 гл. 8 ст.)

— Гдето нѣма волове яслитѣ сж праздни и отъ силата на воловетѣ има голѣми печалби. (Пр. 14 гл. 4 ст.)

— Мързеливецъ зиме не ще оре, ще потърси презъ лѣтото — и нѣма нищо да намѣри. (Пр. 20 гл. 4 ст.)

— Михей Моресетеца пророкува въ днитѣ на иудейския царъ Езекия и говори на цѣлия иудейски народъ: Тѣй казва Господъ Саваотъ: Сионъ ще бжде разоранъ като нива и Ерусалимъ ще стане купъ развалини и планината на тоя домъ — като гористъ хълмъ. (Ерем. 26 гл. 18 ст.)

— Или казва това главно за насъ? — Да, за насъ е писано това, защото който оре трѣбва да оре съ надежда, и който вършее трѣбва да вършее съ надежда да получи каквото очаква. (I Кор. 9 гл. 10 ст.)

— Само малцина отъ сиромаситѣ на тая страна началникътъ на тѣлопазителитѣ остави за работници на лозята и за земеделци. (4 Царь 25 гл. 12 ст.)

Аграрната реформа на Мойсей

Въ далечното минало сж водени много борби и сж правени много опити, за да се даде на економическия въпросъ едно справедливо и трайно разрешение.

Единъ измежду многото такива опити, правени въ миналото е и знаменателната аграрна реформа на Мойсей, описана въ книгитѣ му „Изходъ“, „Левитъ“ и „Числа“ (Библията)*.

Както е известно отъ Библията, а така сѣщо и отъ историята, 1500 години пр. Христа, Мойсей изведе евреитѣ отъ Египетската земя, за да ги засели въ Ханаанската земя (Палестина). Отвратени отъ робството, което евреитѣ бѣха преживѣли подъ властѣта на фараонитѣ и тогавашнитѣ приви-

*) П. Алексиевъ.

легиrowани касти въ Египетъ, тѣ решили да създадатъ великъ и могъщъ народъ, на съвсемъ нови начала. За постигането на тѣзи си мечти тѣ виждали само единъ пѣтъ: вътрешенъ миръ, единство и сцепление между всички племена, а за да се създадатъ тѣзи условия наложително било преди всичко, справедливо и равноправно ползуване отъ земята и всички природни блага.

Ръководимъ отъ тѣзи съображения, тѣхниятъ вождъ, Мойсей излиза предъ израилтянскитѣ племена съ своята знаменита за своето време аграрна реформа известна подъ името „Синайско Законодателство“.

Ето по-важнитѣ основни положения отъ нея: III книга „Левитъ“ гл. 25. Говори още Господъ на Мойсея на планината Синай, думайки:

1) Обади на синоветѣ Израелеви и имъ кажи: кога дойдете на земята, която ви давамъ, земята трѣбва да почива въ сѣботата Господня;

2) Шестъ години засѣвай нивата си и шестъ години режи лозето си и прибирай плодовѣтъ имъ;

3) А седмата година нека бѣде сѣбота — почивка на земята — нивата си не засѣвай и лозето си не режи;

4) И осветете петдесетата година и обявете по земята на всичкитѣ ѣ жители: това да бѣде юбилей; и всѣки да се върне въ владението си и всѣки да се върне между племето си;

5) Земята не бива да се продава за винаги, земята е моя: вие сте ми пришелци и преселници;

6) Ти трѣбва да купувашъ отъ ближния си споредъ броя на годинитѣ, следъ юбилея и споредъ броя на годинитѣ на плодосѣбирането. Колкото сж по много годинитѣ ще увеличишъ цената и колкото сж по-малко годинитѣ, ще намалишъ цената: защото споредъ числото на плодосѣбирането той ти продава.

И като заключение въ сжщата книга (гл. 26) се казва:

Ако постѣпвате тъй съ моитѣ наредби и пазите моитѣ заповѣди и ги изпълнявате, ще дамъ миръ на земята ви, ще легнете и никой не ще ви безпокои и мечъ не ще мине презъ вашата земя.

По-нататкъ, въ книгата „Числа“ гл. 34 и 13, когато Еврейския народъ приближава вече Обетованата земя, се казва:

„И даде Мойсей заповѣдъ на синоветѣ Израилеви и рече: ето земята, която ще подѣлите съ жребие по дѣлове“.

Касае се до раздѣляне на земята между разнитѣ племена и родове за едно общо родово използване, нѣщо подобно на нашитѣ славянски задруги.

Отъ по-сетната история на еврейскитѣ племена се знае, този проектъ не билъ изпълненъ и най-забележителното е това, какъ именно още тогава се обяснява пропадането на

Израилтянскитѣ племена подъ робство, въ връзка съ неизпълнението на аграрната реформа.

Ето по-нататъшната история.

Когато еврейскитѣ племена пристигнали въ Обетованата земя, тѣхниятъ вождъ и вдѣхновителъ Мойсей не билъ вече между живитѣ. Евреитѣ скоро забравили своята клетва. Никой не освободилъ робитѣ и слугитѣ си, нито пъкъ земята си раздѣлили по равно. Последствията били: създали се вътрешни вражди, недоволство всрѣдъ болшинството слуги и роби и народътъ трѣгналъ подъ знака на разединението. И когато били нападнати отъ грабителскитѣ асирийски племена, онеправданитѣ слуги и роби не счели за необходимо да защищаватъ такова несправедливо царство, а господаритѣ не представлявали никаква съпротивителна сила противъ външнитѣ нападатели.

Съвременникъ на тѣзи страшни събития, на тази кървава катастрофа, билъ пророкъ Иеремия. Той прави последни предупреждения къмъ израилтянскитѣ племена за гибелта, която ги приближава и ще ги сполети, поради неизпълнението на тази Мойсеева реформа.

Гл. 34 п. 13 (пророкъ Иеремия). Тѣй казва Господъ Израилевъ: Азъ склучихъ заветъ съ Вашитѣ бащи, когато ги изведохъ изъ Египетската земя, изъ дома на робството но сетне вие се пометнахте и обезславихте името ми.

17. Затова тѣй казва Господъ: Вие ме не послушахте щото всѣки да объяви свобода на брата си и на ближния си, затова ето: Азъ Ви обявявамъ свобода да се подложите на мечъ, на моръ и на гладъ, и ще ви предамъ на озлоблението на всички земни царства.

Тогава, когато голѣмитѣ земевладѣлци и патриарси, заплѣпени отъ властувашщото си положение, живѣели въ блѣсъкъ и разкошъ въ харемитѣ съ най-красивитѣ девици, никой отъ тѣхъ не чулъ правдивитѣ думи на пророка, неговиятъ последенъ викъ за предотвратяване на грозящата буря. Тѣй великиятъ Иерусалимъ станалъ плячка на Навухудоносоръ въ 587 г. пр. Хр. Всичко било разрушено, камъкъ върху камъкъ не останалъ. Богатствата били разграбени, жителитѣ изклани, женитѣ и децата откарани въ плѣнъ.

Тази покъртителна трагедия е описана отъ пророкъ Иеремия въ величавата му поема „Плачъ Иеремиевъ“ и тоя именно великъ пророкъ останалъ самъ живъ да оплаква развалинитѣ на славния нѣкога Иерусалимъ...

— Историята е вѣковенъ врагъ на забравата и невежеството — две главни причини за повторението на голѣмитѣ обществени катастрофи. Емануилъ Ракаровъ.

Останки отъ сборника на Вавилонския законъ

Вавилонския царъ Хамураби, живѣлъ въ XXIII в. до Р. Хр., билъ не само великъ завоевателъ, но оставилъ следъ себе си и славата на голѣмъ законодателъ, така че въ сѣдебнитѣ дѣла въ последующитѣ времена се срѣщатъ заемки отъ неговия законъ или тѣхни указания. Учениятъ Морганъ открилъ въ Суза (сегашна Персія) почти пълния текстъ на сборника на закона, обнародванъ отъ този царъ.

Известниятъ ученъ абатъ Шейлъ преписалъ, превелъ и обнародвалъ всичко, каквото се е запазило, а именно около 3,638 откъслекъ отъ текста, Шейлъ говори, че може би, въ неговото обяснение на текста ще се срѣщнатъ неточности, но, не гледайки на това, все пакъ достатъчно ясно може да се представи, каква е била сжщността на вавилонското законодателство.

Естествено, то се считало съставено по внушение на боговетѣ, защото никакъвъ човѣкъ не билъ способенъ съ

Законикътъ на Хамураби.

собствения си разумъ да изброи цѣлия този порядъкъ отъ мъдри постановления, поради което и Хамураби получилъ своя сборникъ отъ закони непосредствено Шаммпана Солнца. Единъ отъ запазенитѣ барелефи изобразява царя седящъ предъ божеството и писещъ подъ негова диктовка. Текстътъ не е раздѣленъ на глави, логически свързани помежду си, но безъ особенъ порядъкъ е разпредѣленъ на 280 параграфи. Той започва съ постановления за магьосничеството, богохулството, подкупитѣ на сѣдиитѣ и други престѣпления, водещи неизбѣжно до смъртно наказание. Той отбелязва различнитѣ преходи къмъ разнообразнитѣ видове обикновени кражби, похищенията на хората, наказание на избѣгвали слуги, взломъ, раздоръ между

голѣми приятели, и веднага установява правила за покупка и намиране на домъ и много други. За женитѣ въ този законъ е отдѣлено много мѣсто. Така, жената може да се занимава съ търговия и да продава

напитки. Особени постановления има въ закона за случаитѣ при нарушение на семейнитѣ обязанности. Прелюбодеянието се наказвало съ смъртъ, и двамата съучастници се хвърляли въ водата; но жената, претърпѣла насилие, се считала невинна и не се подлагала на никакво наказание. Много постановления, по предумотрението на вавилонскитѣ закони, за насъ сж свършено нови и съответствуватъ на такива, обществени условия, които у насъ не сжществуватъ, каквито сж, напр., трѣбвания, установяващи поведението на жената, мъжътъ на която е взетъ въ пленъ въ време на война. Ако тя е богата жена и има срѣдства за издрѣжка, тя не е имала право да встъпи нито въ новъ бракъ, нито да съжителствува съ чужди мъжъ; ако пъкъ тя си позволява това, тя бивала подхвъргана на смъртно наказание. Напротивъ, ако ли беднота я заставя да живѣе съ другъ човѣкъ, тя не се считала виновна, но въ всѣки случай, когато мъжътъ по какъвто и да е начинъ се върне отъ пленъ, тя била задължена да се върне и да съжителствува съ него, освенъ, въ случая, когато тя има деца отъ втория си мъжъ. Съжителството се поставяло въ много строги правила, както и законния бракъ, и сждбата на жената, принудена къмъ съжителство, напълно се обезпечавала. Често се случавало, че жена, която нѣмала деца, предавала на своя мъжъ робинята си, за продължение на рода. Робинята и тогава не се ползувала съ еднакво положение съ законната жена, но придобивала само известни привилегии. Ако, напримѣръ, тя има дете отъ своя господаръ, господарката ѝ не е имала право да я продава; това, което межела да направи, то е да ѝ постави известенъ знакъ и да я възвърне въ първото ѝ състояние на робиня. Сарра, жената на праотеца Авраама, изгонила Агаръ и Измаила изъ своя домъ, постѣпила въпрѣки повеленията на вавилонския законъ, преобладаващъ въ това време въ семитския изтокъ.

Изкуството за лѣкуване било силно подчинено на такива правила, строгостта на които би заставила да треператъ мнозина и отъ нашитѣ лѣкари. Въ сборника на Хамураби се намиратъ не по-малко отъ 13 статии по този въпросъ. Първитѣ три опредѣлятъ възнаграждението на хирурга, извършилъ сполучлива операция. „Ако ли лѣкарьтъ извърши на когото и да било операция отъ язва съ бронзови шила, или сHEME съ такива шила мрежата и така спаси очитѣ нѣкому, той получава 10 сребърни сикли. Ако ли този човѣкъ е отъ благородно съсловие, лѣкарьтъ получава 5 сребърни сикли; а ако е робъ, господарьтъ му плаща на лѣкаря 2 сикли“. До този пунктъ лѣкаря може само да благодари на законодателя, но по-нататъкъ работата се измѣня: „Ако лѣкарьтъ извърши тежка операция съ бронзови шила върху свободенъ човѣкъ, или снимайки мрежата отъ очитѣ му, ги

повреди, той е длъжен да даде на благородника своето собствено дете. Ако ли, снимайки мрежата от детето с бронзови шила, лъкарът пробие окото му, той е длъжен да заплати на господаря половината от цената на детето. При такива строги постановления на закона, неволно идва удивлението, какъ още сж се намирали лъкари, толкова безстрашеи, че да се заемат да извършатъ операции! Съсщата строгостъ закона се е отнасял и къмъ ветеринаритъ. Така, че тѣ били длъжни да пристѣпятъ къмъ лѣкуването на добитъка съ голѣмъ страхъ. „Ако ли лъкарътъ на биковеѣ или ослитѣ лѣкува едно отъ тѣзи животни отъ тежка рана и го излѣкува, господарътъ е длъженъ да му заплати една шеста частъ отъ сиклата. Но ако ли лъкарътъ при лѣкуването на животното го убие, той заплаща на господаря животното на четворна цена“.

Подъ строгостъта на закона попада не само медицината, на него се подчинявали и архитекта, и лодкаря и голѣма частъ отъ работящитѣ и трудящитѣ се съсловия. По такъвъ начинъ, архитекта, построявайки за когото и да било домъ и, завършвайки го прилично, получавалъ възнаграждение по две сребърни сикли за сажень (повърхностъ въ шестъ фута), но ако ли той построявалъ негоденъ домъ, който накрай се срутвалъ и ставалъ причина за смъртъта на господаря, такъвъ архитектъ се наказвалъ съ смъртъ; а ако ли умре и синътъ на господаря, въ такъвъ случай трѣбвало да бжде убитъ и синътъ на архитекта. Ако ли при това почине и детето на господаря, то за детето архитекта е длъженъ да даде своето собствено дете и т. н.

Такъвъ е текста на открития сборникъ отъ вавилонския законъ. Историкътъ или обикновения читателъ не могатъ да не бждатъ поразени отъ това, какво многовѣковната цивилизация предлага въ тоя сборникъ. Какво е заелъ Хамураби отъ старото законодателство, какво той е далъ и какво има още да се открива, ще има да кажатъ историцитѣ архиолози и законоведи.

(Споредъ Дяконъ Д. Петковъ).

— Има една книга, писана отъ множество поколѣния и въ продължение на хиляди години. Тя съдържа еднакво и възвишени и грозни спомени за човѣчеството. Това е вѣчната книга на историята.

— Великитѣ дѣла сж извършени отъ изследвачи на миналото, и то често благодарение на нищожни сведения, останали отъ близко или далечно минало.

Емануилъ Ракаровъ.

Земя, трудъ, книга

„Ако ние не помогнемъ на нашето земедѣлие, то заедно съ съсловието, което храни, се погребва и съсловието, което пази — военното“.

Бисмаркъ.

Ако има нѣщо ценно за живота на нашия народъ, това е земята, а ако има свещенъ дългъ за човѣка изобщо — това е трудътъ. Наредъ съ тѣхъ, за да ги подкрепи и подобри въ по-ново време, се явява и книгата.

Въ древността и почти цѣлото сръдновѣковие книгата е била достояние на аристократитѣ. Робитѣ и работния народъ, хората на низинитѣ, мнозинството гледали отдалечъ книгата. Едва въ новото време, съ премахване на робството и деспотизма, съ провъзгласяване на политическото равноправие на всички граждани, съ предвиждане въ всички конституции задължителното образование, книгата попадна въ ржцетѣ на мнозинството.... Черковницитѣ не си даватъ мнението, коя книга да се допусне, днесъ не се горятъ книгитѣ по площадитѣ, както е било въ мрачното сръдновѣковие, авторитѣ имъ не се преследватъ подъ претексъ, че били волнодумци, хулители на светинята.

Книгата, въ която е събрано духовното богатство на вѣковетѣ, въ която е изразенъ копнежа, идеалитѣ, стремитѣ на гениалнитѣ творци, за да има влияние на народа, трѣбва да бжде достъпна на сжщия. Не кръчмитѣ, не кафенетата да сж пълни, а читалищата отъ стари и млади, отъ жени и мъже. При всѣка фабрика, въ всѣко предприятие да има хигиенична зала, дето при приятна обстановка работницитѣ въ време на почивка да четатъ полезни книги по всички отрасли.

Просвѣтата на широкитѣ маси — ето условието за културенъ напредѣкъ, стопански успѣхъ и щастливъ животъ, особено за единъ земеделски народъ, какъвто е нашиятъ.

Животътъ и напредѣкътъ на нашия народъ се е градилъ и трѣбва да се гради върху земята, оплодотворявана и окрасявана отъ рационаленъ земеделски трудъ.

Залъгватъ се, жестото се маматъ онѣзи, които мечтаятъ, търсятъ или градятъ върху други основи народното благополучие.

Вопиюща нужда, прочее, е, всички безъ изключение, да насочимъ цѣлото си внимание, усилие, наука, изкуства и техника къмъ засилване, заздравяване, подобрене и осмисляне на земеделския трудъ, като проучваме миналото и се поучаваме отъ него и да сѣемъ семена на здрава просвѣта и трезва култура, при които само може да очакваме да потече благодатъ и доволство за всички професии и хора.

Единъ законодателъ преди 1140 год.

Презъ 803 г., преди 1140 години, ханъ Крумъ взелъ властта на младата Българска държава, основана въ 679 год.

Взелъ властта този ханъ въ дни, когато България е била нападана отъ авари и византийци, когато вътрешно съществували крамоли между боляри, недоволства и бунтове отъ страна на славяните срещу българитъ и пр.

Ханъ Крумъ скоро стегналъ и засилилъ българската държава. За да постигне това, нужно е било да издаде и приложи само петъ закона, а именно:

1. Да се раздадатъ земи на беднитъ, за да могатъ и тѣ да работятъ и изкарватъ прехраната си.

2. Ако следъ това се залови разбойникъ или крадецъ, да му се отрежатъ ржцетъ.

3. Чиновникъ, който взема подкупъ и сждия, който не сжди право — да се наказватъ съ смъртъ.

4. Съ такова наказание да се наказватъ и онѣзи, които несправедливо клеветятъ нѣкои.

5. Да се изкоренятъ лозята, за да не пиятъ хората вино и ракия.

Следъ тѣзи закони ханъ Крумъ го виждаме освободителъ на славянитъ, на югъ отъ Стара-планина и Македония, отъ византийска власт. Виждаме го да нанася смъртни победи надъ Никифора.

Днесъ изживѣваме дни, каквито и Крумъ е изживѣлъ. Кое се сждбата на държавата ни, обединена отъ две години насамъ.

Като че и днесъ е дошло време да се създадатъ не дълги, а кжсички и приложими закони, подобно на Крумовитъ.

Семенарска кжща „ГАНЗИНЪ“

на РАШКО НЕДѢЛЕВЪ

Придворенъ доставчикъ — Основана 1918 год.

ул. Веслецъ № 21, София. За телеграми „ГАНЗИНЪ“, Телефонъ 2-32-91.

ТЪРГОВИЯ СЪ: земеделски, тревни, зеленчукови, овощни и горски семена; картофи Бинте, грудки, семена и луковичи отъ цвѣтя и пр.; препарати противъ болести и неприятели по земеделскитъ култури; дребенъ земеделски инвентаръ — инкубатори, прѣскачки, сѣроухалки, овощарски и лозарски ножици, ножчета, триорчета, пушалки и пр.; едъръ земеделски инвентаръ — жѣтварки и сноповързачки.

ЗЕМЕДЕЛЦИ — производители, засилете вашето проказводство на семена, защото е голѣмо търсенето, а и ценитъ сж високи!

„ЛОЗЦЕНТРАЛЪ“

Кооп. централа на лозаритъ въ България
(Съюзъ на лозаровинарскитъ кооперации, районни съюзи, кредитни кооперации и Популярни банки съ винарски отдѣли)

Телефони: 3-16-72 и 3-16-73 СОФИЯ бул. Мария Луиза № № 40 и 42

ВНОСЪ представителства ИЗНОСЪ

Телеграма: Бутилки за винарски цели безъ мито „Конякъ“, „Бордо“, „Рейнски“ и „Бургундски“ типъ. Качество ненадминато. Цени достъпни. Генерална продажба на германски картелирани фабрики. Запитайте!

Машини за винарска техника всички видове, качество ненадминато. Генерално представителство на seitf-werke g. m. b. h. — Kreuznach.

Коркови тапи, алуминиеви капаци, химикали и препарати, уреди и инструменти за винарство, лозарство и овощарство. Незабравяйте лозарскитъ ножици „Кунде“ и лозарскитъ плугове и окопвачки (плантажи) „Бехеръ“ и др.

Маркучи за винарство — европейски
Рафия „Маджунга“ — екстра качество
БЪРЗО И АКУРАТНО ИЗПЪЛНЕНИЕ

СЕМЕНАРСКА КЖЩА

Христо Н. Боядниевъ

Гор.-Орѣховица

продажба на всички видове зеленчукови, цвѣтни и ливадарски семена, препарати противъ вредителитъ по всички култури и земеделски градинарски уреди

Награденъ съ почетенъ дипломъ отъ Лондонското всемирно изложение презъ 1907—1908 год., съ сребърненъ медалъ отъ Н. Величество Царъ Борисъ III презъ 1934 год., съ сребърненъ и златенъ медалъ отъ Букурещки Експозиции презъ 1936 — 1937 год.

**БЪЛГАРСКО-ЧЕХСКО АКЦИОНЕРНО Д-ВО
ЗА ЗАХАРНА ИНДУСТРИЯ**
гр. Горна-Орѣховица

**Акционенъ капиталъ
50.000.000 лева.**

Стопанинъ на следнитѣ предприятия край
гр. Горна-Орѣховица:

ФАБРИКИ И ИНСТАЛАЦИИ ЗА:

ЗАХАРЪ: на бучки — двойно рафинирана,
на кристали — разни голѣмини,
на брашно и грисъ.

СПИРТЪ: денатуринанъ за горене,
чистъ за медицински, индустриални,
парфюмерийни и др. цели, за напит-
ки и безводенъ спиртъ.

ВЖГЛЕДВУОКИСЪ: за сода,
за лимонада и др.

СОДИ: Бикарбонатъ — за пиене,
на кристалъ — за пране.

ПОТАШЪ: Суровъ и рафиниранъ.

ШПОДИУМЪ: на бучки и прахъ.

СУШЕНИ ЦВЕКЛОВИ РЪЗАНКИ: брикетирани за
храна на добитѣкъ.

Циглени и шамотови издѣлия:

Тухли — разни видове и голѣмини,

Цигли — марсилски, капаци, огнеупорни тухли и
клинове въ всички форми, шамотъ на брашно и др.

ИЗКУСТВЕНЪ ЛЕДЪ.

Телеграфически адресъ: ЗАХАРНАТА — Горна-Орѣховица.

Централа гарата № 9.

Телефони: Централа града № 26.

Пощенска чекова смѣтка № 2624.

БАНКОВИ СМѢТКИ:

СОФИЯ:	ГОРНА-ОРѢХОВИЦА:	ТЪРНОВО:
Празка Кредитна Банка.	Бълг. Народна Банка Бълг. З и Кооп. Банка Банка Бълг. Кредитъ Популярна Банка Банка А. Д. Буровъ Гор. Орѣховска Банка	Банка Бълг. Кредитъ Българска Търг. Б ка

БЪЛГАРСКО ЗЕМЕДѢЛСКО ДРУЖЕСТВО
КООПЕРАТИВНА КУЛТУРНО-ПРОСВѢТНА СТОПАНСКА ОРГАНИЗАЦИЯ
ОСНОВАНА ПРЕЗЪ 1895 ГОД.

Централа София, ул. „Гладстонъ“ 67
Тел. 2-03-25 и 2-52-67

К Л О Н О В Е:

ПЛОВДИВЪ, ул. „П. Каравеловъ“ 9, тел. 686

ПЛѢВЪНЪ, ул. „Александровска“ 92, тел. 311

РУСЕ, ул. „Николаевска“ 1, тел. 26 47

ВИДИНЪ, ул. „Градска“ 69, тел. 42

Гара Раковски, Кричимъ, Борисовградъ, Свищовъ

Представителства въ Ст. Загора, Добричъ, Бѣло-
градчикъ, Перникъ, Неврокопъ и всички по-голѣми
градове въ страната.

ДОСТАВЯ:

земедѣлски машини, млѣкарски уреди и пре-
парати за борба съ болести и неприятели по
земедѣлскитѣ растения.

СЪБИРА:

земедѣлски семена, билки, плодове, овощия
и др. земедѣлски произведения.

ПРОИЗВЕЖДА:

въ собствени семепроизводни стопанства
елитни зеленчукови и др. семена.

ПРОПАГАНДИРА И ПЛАСИРА:
ИЗКУСТВЕНИ ТОРОВЕ

Земедѣлска книжнина и издателство
на списанията

**„Земедѣлие“, „Градинарство“
и „Наученъ архивъ“.**

Семебно стопанство и селекционна станция

„ЕНДЖЕ“ А. Д.

с. Царевъ-Бродъ (Шуменско)

Канцелария въ София, пл. Славейковъ № 6, телефонъ № 2-19-65 (Общъ съюзъ на популярнитъ банки)

Признато отъ М-вото на земеделието и държавните имоти съ протоколъ № 23 отъ 16. X. 1932 година.

Собственост на Производителна Кооперация „Българска захаръ“ — с. Долна Митрополия — Плевенско.

Селекционната станция разполага съ собствени семебнопроизводни стопанства и специална лаборатория за изследване захарността на захарното цвекло. Подборната и лабораторна работа се ръководят отъ вещи лица агрономи-специалисти.

Селекционната станция „Ендже“ е единствената производителка на доброкачествено семе отъ прочутия съ своята захарност сортъ „Оригиналъ Ендже“. Сжщата станция е единственият доставчик на семе отъ захарно цвекло за всички захарни фабрики въ България.

За своето отлично производство, Селекционната станция е наградена съ златенъ медалъ отъ Изложбата въ Пловдивъ презъ 1934 година

При стопанството има модерно обзаведена фабрика за безиръ и горчица на прахъ.

Безирътъ марка „ТИГЪРЪ“, и горчицата марка „ЕНДЖЕ“ сж единственитъ качествени произведения.

„ЗАДРУГА“

О. О. Д во на Популярнитъ банки (Стопанска централа на попул. банки)

София — пл. Славейковъ, 6 тел. адр: Позадруга Централа: 19 64

ОТДЪЛИ ПРИ ЦЕНТРАЛАТА:

Плодове и зеленчуци: — тел. 2 61-08. Износъ на плодове и зеленчуци въ прѣсно и преработено състояние, билки и вино. Собствени модерни вакумни инсталации и сушилници.

Зърнени храни — тел. 2 61-09. Монополни храни, варива и фуражи, Свободенъ пазаръ.

Яйца — тел. 2 61-73. Износъ и продажба на мѣстния пазаръ.

Амбалажъ — 6 6107. Изработка на амбалажни материали — всички видове каси; бурета и качета.

Организация въ България — 200 попул. банки и 14 собствени представителства.

Представителства въ чужбина — Германия, Италия, Швейцария, Норвегия, Швеция и др.

Агрономътъ Ст. Данисковъ, като разглежда въ бр. 258 на „Шуменско слово“ обстоятелствено трудътъ „Изъ древната история на земеделието“, въ заключение казва: „Увлѣкателно написаната книга „Изъ древната история на земеделието“ отъ г. Ал. Пенчевъ е интересна не само за земедѣлца или специалиста, но и за всѣки що годе културенъ човѣкъ, защото тя ни разказва за една дейност на човѣчеството, безъ която нѣмаше да има култура, нѣмаше да има напредѣкъ, нѣмаше да има животъ на земята.

Ние поздравяваме г. Пенчева за неговия трудъ и чакаме отъ него още, което ни е обещалъ да даде, и което трѣбва да даде, за да изпълни до край своя дългъ къмъ народа ни, на който той съ перо и слово тъй преданно служи.

г. Ст. Коледаровъ — София пише: Добре известниятъ стопановедъ г. Александъръ Ст. Пенчевъ е написалъ и издалъ, като отдѣленъ № на своя „Народенъ университетъ“, новото си съчинение „Изъ древната история на земеделието“. Тази първа часть на това съчинение е придружена отъ единъ предговоръ, написанъ интересно отъ редовния професоръ при Софийския държавенъ университетъ г-нъ Из. Т. Странски. Изобщо, цѣлата книга е написана доста популярно и се чете съ наслада отъ всѣкиго, който би я разтворилъ. Такива сж и всички номера на г-нъ Пенчевата библиотека, които ние горещо препорѣчваме на нашитъ четци.

(в. „Миръ“ бр. 12,570).

— Препорѣчваме книгата „Изъ древната история на земеделието“, която ще обогати и духовно нахрани и селянина и гражданина. Написана е академично и се чете съ увлѣчение.

(„Българ. бранителъ“ бр. 136).

— Съчинението на г-нъ Пенчева представлява голѣмъ интересъ за всички, които желаятъ да се запознаятъ съ развоя на земеделието и скотовѣдството. Историята на земеделието е тѣсно свързана съ историята на културата изобщо. Книгата е единъ цененъ приносъ въ нашата книжнина изъ тая областъ и като такава заслужава да бжде доставена за всички наши читалищни библиотеки — особено за тия въ селата.

(„Известия“ — Габрово, бр. 27).

— Кое прави човѣкътъ човѣкъ? Богатството ли, голѣмството или славата? — Не! Единствено — трудътъ. Да се чувствуващъ полезенъ на себе си и на другитъ.

Д-ръ Вас. Из. Неновъ.

— Изпитвай писанията на другитѣ! Отъ тѣхъ ще извлѣчешъ полза, която другитѣ съ голѣмъ трудъ сж приготвили за тебе. Предпочитай знанието предъ богатството, защото едното е трайно, а другото — преходно.

СОКРАТЬ.

Съдържание на книгата:

	Стр.
Предговоръ	3
Значението на земята и земедѣлието	5
Зърнениѣ растения и историята на хлѣба	8
Хлѣбътъ въ народнитѣ обрѣди и повѣрия	14
Оржжия, орждия и сѣчива у древнитѣ	20
Овощарството	25
Изъ древното пчеларство	31
Дионисий или Бахусъ (клише)	34
Древната история на градинарството	35
История на розата	39
„ „ билкарството	41
„ „ скотовѣдството	43
Бубарство и черничарство	45
История на птицевѣдството	47
„ „ тютюня	47
Библията и земедѣлието	49
Древното земедѣл. законодателство	53
Отзиви (за часть I-ва) и др. на корицитѣ	

— Миналото е като лампа, поставена при входа на бждещето, за да разпрѣсва мрака, който го обкржжава. ЛАМЕНЕ.

Съдържание на часть I-ва: 1. Встѣпителна статия отъ проф. Странски. 2. Първитѣ човѣци; изнамиране на огъня, оседналия животъ, първитѣ сѣячи. 3. Земедѣлието и отраслитѣ му въ Асирийцитѣ и Вавилонянитѣ, у Египтянитѣ и Евреитѣ. Гърция и Римъ. 4. Собствеността на земята въ старитѣ народи и борбитѣ за земя. 5. Земедѣлието и скотовѣдството споредъ древнитѣ монети. Древни стопановеди и писатели. Цена 40 лв. (на изчерпване).

Мисли въ свръзка съ съдържанието на книгата.

— Който работи на нивата, той не мисли да прави зло никому. Цицеронъ.

— Висшето щастие е въ творчеството. И всѣки, така или иначе, може да го осъществви. Стрикеръ-Рувъ.

— Книгата, заедно съ ралото, колелото, кораба и хлѣба, е великото изобретение на човѣчеството, отъ което зависятъ всички други, защото е двигателъ на откритията.

Леонъ Доде.

— Пари се печелятъ и губятъ; несгоди се понасятъ и забравятъ, но знанието, което си придобилъ, нѣма никога да те направи беденъ.

Доставя: Книгоиздателство „НОВО ВРЕМЕ“ — В.-Търново. Ченова с/на № 6817

ЦЕНА 45 ЛЕВА

Поискайте списъка на другитѣ неизчерпани №-ра отъ биб. „НАРОДЕНЪ УНИВЕРСИТЕТЪ“.